

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เรื่อง แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน
สังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ประวัติและการพัฒนาของห้องสมุดประชาชน
2. ความหมายของห้องสมุดประชาชน
3. วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน
4. ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน
5. บทบาทหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน
6. การกิจของห้องสมุดประชาชน
7. รูปแบบและประเภทของห้องสมุดประชาชน
8. ลักษณะงานของห้องสมุดประชาชน
9. มาตรฐานห้องสมุดประชาชน
 - 9.1 ในประเทศไทย
 - 9.2 ในต่างประเทศ
10. ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร
11. แนวโน้มห้องสมุดสมัยใหม่
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 12.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 12.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ประวัติและการพัฒนาของห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชน กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. 2459 โดยกรมศึกษาธิการ มีชื่อเรียกว่า “ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน” เป็นที่รวบรวม
หนังสือต่าง ๆ ที่เป็นความรู้มีประโยชน์แก่ประชาชนและเปิดบริการให้ประชาชนทุกชั้นเข้าอ่าน
และอยู่ในความรับผิดชอบของแผนกห้องสมุด กรมศึกษาธิการ ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน
ได้รับการจัดตั้งขึ้น 3 แห่งคือโรงเรียนวัดสุทัศน์ โรงเรียนสามิใจใต้จังหวัดพระนคร และ
โรงเรียนวัดประยูรวงศาวาส จังหวัดธนบุรี ในปีต่อมาได้เปิดขึ้นอีก 2 แห่ง คือที่โรงเรียนมหา

วชิราวุธ จังหวัดสงขลา และ ณ. ที่ว่าการอำเภอชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ในปี พ.ศ. 2461 มีการจัดตั้งห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชนขึ้นอีก 4 แห่ง พ.ศ. 2483 คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดตั้งการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลมีนโยบายจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวางและเหมาะสมกับสถานการณ์จึงได้มีการขยายรูปงานใหม่ 4 ด้านคือ การศึกษาขั้นมูลฐาน การศึกษาอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ การมัธยมศึกษา และการศึกษาประชาชน

ในปี พ.ศ. 2495 กรมประชาศึกษาเปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญและงานห้องสมุดประชาชน สังกัดแผนการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่กรมสามัญศึกษา ในปีเดียวกันคณะรัฐบาลได้มีมติให้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนอำเภอขึ้นตามอำเภอต่าง ๆ อำเภอละ 1 แห่ง มอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยร่วมมือการดำเนินการ กระทรวงศึกษาธิการเป็นฝ่ายดำเนินการ กระทรวงมหาดไทยเป็นฝ่ายจัดหาสถานที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้จากหนังสือในห้องสมุด เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและเพื่อเป็นที่เผยแพร่วัฒนธรรมและความบันเทิงสำหรับประชาชน ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงระเบียบห้องสมุดประชาชน มีการจำแนกห้องสมุดประชาชนเป็น 3 ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และห้องสมุดเคลื่อนที่

รัฐบาลเห็นความสำคัญของกิจการห้องสมุดประชาชนที่เป็นศูนย์กลางการให้การศึกษาของประชาชนจึงได้ประกาศให้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเป็นสถานศึกษากองการศึกษาผู้ใหญ่กรมสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2516 โดยกำหนดหน้าที่ไว้ 6 ข้อดังนี้

1. ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
3. ให้บริการทางข่าวสารความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนทันเหตุการณ์
4. ส่งเสริมและแนะนำให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบบประชาธิปไตย

5. ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม

6. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

วันที่ 24 มีนาคม 2522 ได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้นมาใหม่ในกระทรวงศึกษาธิการ กิจกรรมห้องสมุดประชาชนจึงโอนมาขึ้นอยู่ในการดูแลรับผิดชอบของงานอุปกรณ์การศึกษาและสื่อมวลชน กองปฏิบัติการ ส่วนห้องสมุดประชาชนภายในจังหวัดต่าง ๆ เป็นเพียงกิจกรรมของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแต่ละจังหวัด ต่อมาได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานภายในกรมการศึกษานอกโรงเรียน งานห้องสมุดประชาชนอยู่ในความ

ดูแลรับผิดชอบของฝ่ายส่งเสริมปฏิบัติการ กองส่งเสริมปฏิบัติการ กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้มีการปรับปรุงระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน 3 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2524 พ.ศ. 2529 และ พ.ศ. 2535

พ.ศ. 2529 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 8 ข้อ ถือเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชนเป็นศูนย์จัดหาหนังสือ ให้บริการการอ่าน และการให้ยืมหนังสือแก่ประชาชน ให้บริการข่าวสารและความรู้ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนทันต่อเหตุการณ์ ให้บริการทางด้านโสตทัศนอุปกรณ์แก่ประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และการพักผ่อนหย่อนใจ ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมเผยแพร่ประสานงานให้บริการด้านวิชาการใหม่ ๆ แก่ชุมชนและการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

พ.ศ. 2535 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ปรับบทบาทของห้องสมุดให้กว้างขวางโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งการบริการและการจัดกิจกรรมให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของและขยายการบริการได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้นทุกรูปแบบ (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2548)

ความหมายของห้องสมุดประชาชน

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่าห้องสมุดประชาชนไว้หลายคนด้วยกัน ดังนี้

ห้องสมุดประชาชนเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนงบประมาณจากชุมชน อาจเป็นองค์กรส่วนท้องถิ่นหรือรัฐเป็นหลัก เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่ตั้งของห้องสมุดนั้น ๆ ได้เข้าถึงแหล่งความรู้ และสารสนเทศที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของบุคคลและกลุ่มบุคคล และการพักผ่อนหย่อนใจ โดยหลักการความเท่าเทียมกันและสำหรับทุกคน (ชุติมา สัจจนันท์, 2549, หน้า 13)

พิศมัย หลงเจริญ (2549, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชนว่า เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตที่รวบรวมสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์หลากหลายรูปแบบ พร้อมสื่อโสตทัศน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ ตลอดจนอุปกรณ์ และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ ที่จัดไว้บริการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ห้องสมุด เพื่อให้บริการความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางด้านสติปัญญาและจิตใจ ปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน การใฝ่เรียนรู้ให้แก่ประชาชนทุกคนในชุมชน

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 25) กล่าวว่าห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนและท้องถิ่นนั้น ๆ โดยไม่คิดมูลค่าและไม่จำกัดเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองและพื้นฐานความรู้และอาชีพ ซึ่ง

ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนสาธารณะหรือได้รับการอุดหนุนภาษีของประชาชน โดยรัฐบาลเป็นเจ้าของหรือผู้ควบคุมดูแล โดยมุ่งให้ประชาชนได้ใช้บริการเพื่อได้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

กิตติเกษม ใจชื่น (2536, หน้า 23) ห้องสมุดประชาชน หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัยและส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนโดยให้บริการข้อมูลข่าวสารและจัดการเรียนการสอนจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อทดลอง สื่อสาธิต และสื่ออื่น ๆ ให้กับประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2535, หน้า 178) ได้ให้ความหมายห้องสมุดประชาชนว่า เป็นสถานที่ที่ให้บริการทางด้านการศึกษาค้นคว้า ความรู้ ข่าวสารและข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อทางด้านความรู้และความบันเทิงในทุก ๆ ด้านมีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านบรรณารักษศาสตร์เป็นผู้จัดระบบและอำนวยความสะดวกในการให้บริการทางด้านการรู้แก่ประชาชน

พวา พันธุ์เมฆา (2535, หน้า 7) ได้ให้ความหมายห้องสมุดประชาชนว่า เป็นห้องสมุดที่มีหน้าที่ให้บริการแก่ชุมชนโดยตรง บทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่สุดคือ การส่งเสริมการอ่านในหมู่เด็ก ๆ และวัยรุ่น จัดบริการข้อมูลข่าวสารที่คนในชุมชนสนใจ

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (2533, หน้า 11) ระบุไว้ว่า ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกระดับการศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นส่วนหนึ่งของบริการทางการศึกษา ซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการทั้งนี้มิได้จำกัดสิทธิ์ของภาคเอกชนหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีความศรัทธาแล้วจัดตั้งขึ้นเพื่อบริการสังคม ห้องสมุดประชาชนมีหน้าที่เก็บรวบรวมวัสดุสารสนเทศต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร เอกสารสิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ ฐานข้อมูล ตลอดจนสารสนเทศในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ใกล้ห้องสมุดประชาชนในเขตจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่นที่ห้องสมุดนั้นตั้งอยู่ ห้องสมุดประชาชนจึงเป็นแหล่งความรู้ ข่าวสารข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวของสังคมที่ทุกคนมีสิทธิเข้าไปศึกษาค้นคว้าได้ตลอดเวลา ตลอดจนส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนและประเทศ นอกจากนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้ารู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สร้างนิสัยให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม จึงจำเป็นที่ห้องสมุดประชาชนจะต้องได้รับการสนับสนุนทุกด้านจากรัฐบาลหรือองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานและการจัดกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุภัทรา ฉัตรเงิน (2520, หน้า 12) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชนมีลักษณะที่สำคัญ คือ หากห้องสมุดอยู่ในความควบคุมดูแลของหน่วยงานของรัฐบาลหรือได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล

หรือไม่ก็ตาม ถ้าหากห้องสมุดเปิดให้บริการแก่ผู้ใช้นั้นอย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัดเพศ วัยวุฒิ แล้วก็นับว่าห้องสมุดนั้นเป็นห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชน คือ องค์กรที่จัดตั้งขึ้น และให้การส่งเสริมสนับสนุนโดยชุมชน อาจเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือรัฐบาลกลาง หรือองค์กรชุมชนรูปแบบอื่น ๆ ห้องสมุดประชาชนช่วยให้สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ ความคิด สารสนเทศและผลงานสร้างสรรค์จากทรัพยากรสารสนเทศและบริการที่หลากหลายได้โดยเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ความด้อยโอกาส หรือเพื่อสนองความต้องการของบุคคลและกลุ่มบุคคลในด้านการศึกษา สารสนเทศ การพัฒนาตนเอง ความจรรโลงใจ และการพักผ่อนหย่อนใจ (International Federation of Library Associations and Institutions, 2001, p. 1-2 อ้างถึงใน ชูติมา สัจจามันท์, 2549, หน้า 12)

Usherwood (1997, p. 380) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นด้วยเงินกองทุนสาธารณะ มุ่งให้ประชาชนได้ใช้บริการเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยได้รับประโยชน์จากการใช้สารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนูปกรณ์ วัสดุอิเล็กทรอนิกส์

Prytherch (1996, p. 523) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่ได้รับการสนับสนุนจากเงินกองทุนสาธารณะและประชาชนทุกคนทุกระดับสามารถใช้ห้องสมุดได้โดยไม่ต้องเสียค่าบำรุงใด ๆ

Good (1973, p. 339) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่ให้บริการแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือในเขตใดเขตหนึ่งและได้รับเงินสนับสนุนบางส่วนหรือทั้งหมดจากประชาชน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชน หมายถึง เป็นแหล่งที่รวบรวมความรู้วิทยาการหลากหลายด้านให้บริการความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร แก่ประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นต่าง ๆ โดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา อีกทั้งยังส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแก่คนทุกกลุ่ม

วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน

ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน ว่าด้วยห้องสมุดประชาชนในปี พ.ศ. 2535 กล่าวถึง วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งห้องสมุดประชาชน ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2545, หน้า 12)

1. เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารของชุมชน ได้มีการดำเนินการใน 2 บทบาท ได้แก่

1.1 การจัดห้องสมุดให้เป็นศูนย์กลางการให้บริการสื่อความรู้ทุกประเภท ทุกชนิด แก่ประชาชนในชุมชน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา และทุกอาชีพ ที่ประชาชนสามารถเข้าศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ค้นคว้าวิจัย พักผ่อนหย่อนใจและจรรโลงใจ จากสื่อต่าง ๆ ทั้งสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์ แหล่งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 การจัดห้องสมุดให้เป็นศูนย์กลางให้บริการข้อมูลของชุมชนที่ห้องสมุดตั้งอยู่ทุกด้าน เช่น สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เกษตรกรรม อุตสาหกรรม โดยการจัดหาจัดระบบหมวดหมู่ จัดบริการและจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นตลอดจนผู้สนใจ นักวิชาการ นักวิจัย ได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้

2. เพื่อเป็นศูนย์กลางส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การจัดห้องสมุดประชาชนให้เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยห้องสมุดดำเนินการเองทั้งภายในห้องสมุดและภายนอกห้องสมุด ห้องสมุดเคลื่อนที่ หรือส่งเสริมประสานงานให้หน่วยงานชุมชนหรือหน่วยงานภายนอกมาจัดดำเนินการ กิจกรรมสำคัญที่ควรจัดทำขึ้น ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านการแนะแนวการศึกษา และการพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยในรูปแบบนิทรรศการ กิจกรรมวันสำคัญ การอภิปราย การบรรยาย การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญา การฉายวิดีโอทัศน์ และสื่ออื่น ๆ

3. เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ การให้บริการชุมชนได้เข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การจัดนิทรรศการ การแสดงผลผลิตภัณฑ์ การสาธิต การทดลอง เป็นต้น

4. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ การจัดห้องสมุดประชาชน ให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้กับห้องสมุด แหล่งความรู้ ที่อ่านหนังสือ สถาบันทางการศึกษา หน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ให้มากที่สุด

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 26) ได้กล่าวว่า การจัดตั้งห้องสมุดประชาชนนั้นมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเพลิดเพลินของประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้ยืมหนังสือต่าง ๆ เพื่อหาความรู้ไต่ตน เกิดความเพลิดเพลิน และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

2. เพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยการได้รับข่าวสาร การศึกษา การวิจัย การจรรโลงใจทางวัฒนธรรม และการพักผ่อนนันทนาการ

กิติเกษม ใจชื่น (2536, หน้า 51) กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้

1. เพื่อจัดและส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษาในระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
2. เพื่อจัดและบริการข้อมูลข่าวสารความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ในด้านต่าง ๆ และข้อมูลท้องถิ่นอันจะส่งเสริมการเรียนการสอนให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
3. ให้ประชาชนมาใช้บริการอาคาร สถานที่ในการจัดกิจกรรม การประชุม สัมมนา แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และนันทนาการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอน
4. ให้บริการหมุนเวียนสื่อชนิดต่าง ๆ ของห้องสมุดไปยังที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และเครื่องช่วยในท้องถิ่น

บุญถาวร หงสกุล (2530, หน้า 2) กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้

1. เพื่อเป็นแหล่งการศึกษาต่อเนื่องและตลอดชีวิตของประชาชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ให้ทุกคนมีโอกาสแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้
2. เพื่อให้บริการข่าวสารและความรู้ที่ทันเหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวของประเทศ โลก และประชาชนในท้องถิ่น
3. เพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นและชาติ
4. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนรู้จักใช้หนังสือ มีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า
5. ให้ความจรรโลงใจแก่ประชาชนในท้องถิ่น ในอันที่จะสร้างสรรค์ที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่าห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์ คือ ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งส่งเสริมให้เกิดการศึกษาอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิตแก่คนทุกประเภท ให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและมีแหล่งศึกษาค้นคว้า อีกทั้งห้องสมุดประชาชนยังเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของประเทศและของโลก ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2548) ได้ชี้ให้เห็นว่า ห้องสมุดประชาชนมีความสำคัญ ดังนี้

1. ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต
2. ห้องสมุดประชาชนต้องจำเป็นต้องพัฒนาตัวเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของสังคม
3. ห้องสมุดประชาชนต้องจัดให้มีชีวิตชีวา มีกิจกรรมหลากหลายที่สนองตอบความต้องการของท้องถิ่น ให้ชุมชนมีส่วนร่วม
4. ห้องสมุดประชาชนต้องเป็นห้องสมุดเพื่อประชาชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ เป็นศูนย์ประชาคมและเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

ห้องสมุดประชาชน เป็นสถาบันสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนที่สามารถตอบสนองการศึกษาหาความรู้ของประชาชนให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิตเพราะห้องสมุดเป็นสถานที่รวบรวมสื่อความรู้ที่มีค่ามากมายหลายชนิดที่เหมาะสม และทันสมัยไว้บริการแก่ประชาชนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ไปตลอดชีวิต (กิตติเกษม ใจชื่น, 2536, หน้า 25)

เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ (2533, หน้า 358) ได้กล่าวถึงความสำคัญของห้องสมุดต่อการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการศึกษา ห้องสมุดประชาชนให้การศึกษาดำเนินการตามแนวคิดในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบของสังคม โดยรวบรวมสรรพวิทยาการต่าง ๆ ไว้ในรูปแบบสื่อการศึกษา ทั้งให้ความรู้และความบันเทิง ส่งเสริมการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้
2. ด้านเศรษฐกิจ ห้องสมุดประชาชนมีส่วนส่งเสริมด้านเศรษฐกิจในลักษณะต่าง ๆ เช่น ช่วยแนะนำแนวทางในการประกอบอาชีพ เพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพ เพื่อทำให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เป็นการประหยัดสำหรับผู้มีรายได้น้อยได้อ่านหนังสือดีมีประโยชน์หรือได้รับความบันเทิงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
3. ด้านวัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางให้ทราบการเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรม เป็นสถานที่รวบรวมสารสนเทศทางด้านศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมอันดี

4. ด้านสังคม ห้องสมุดประชาชนให้บริการความรู้ ข่าวสารที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งเสริมให้ผู้ใช้อาคารมีความรู้ความสามารถปรับตัวดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม

5. ด้านการเมือง ห้องสมุดประชาชนเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐและประชาชน โดยอาศัยหนังสือและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ติดต่อกับประชาชน เพื่อให้ทราบปัญหา เข้าใจนโยบายและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของรัฐอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

อรพินธุ์ พูนนารถ (2534, หน้า 12) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชน เป็นสถาบันสำคัญ สถาบันหนึ่งของสังคม ประเทศที่พัฒนาแล้วจะให้ความสำคัญแก่ห้องสมุดประชาชนเท่ากับสถาบันอื่นที่ให้บริการทางสาธารณะแก่ประชาชน ทั้งนี้เพราะห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่สารสนเทศที่ทันสมัยแก่ประชาชน นอกจากนี้การให้บริการแก่คนทุกคนอย่างไม่จำกัดประเภทผู้ใช้ทำให้ประชาชนที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับปริญญาสามารถเข้าศึกษาค้นคว้า เข้าร่วมกิจกรรมห้องสมุดประชาชนจัดขึ้นได้อย่างเสมอภาค ห้องสมุดประชาชนจึงมีความสำคัญ ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาทางสังคม ห้องสมุดประชาชนช่วยยกระดับมาตรฐานของสังคมด้วยการให้ความรู้หลายทาง เช่น ทางจิตวิทยา โภชนาการ การสาธารณสุข การป้องกันโรค การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว เป็นต้น ซึ่งการบริการของห้องสมุดประชาชนมีทั้งจัดบริการหนังสือและสื่ออื่น ๆ หรืออาจเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน

2. ด้านการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตของประชาชน ให้สามารถประกอบอาชีพและเพิ่มผลผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การให้ความรู้ใหม่ทางการเกษตร จัดฝึกอบรมวิชาชีพโดยเน้นการดัดแปลงวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ หรือในด้านอุตสาหกรรมห้องสมุดประชาชนก็เป็นแหล่งข้อมูลที่จะนำไปสู่การพัฒนาวิธีการ เทคนิคและคุณภาพการผลิตได้

3. ด้านการพัฒนาทางการเมือง ห้องสมุดประชาชนช่วยส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ ช่วยเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างประชาชนกับรัฐโดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ จากห้องสมุดทำให้ประชาชนได้รู้เข้าใจนโยบายได้รับข้อเสนอแนะและวิธีแก้ปัญหาที่รัฐบาลปรารถนาจะแจ้งแก่ประชาชน

4. ด้านการพัฒนาทางวัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าเกิดความจรรโลงใจ การมีหนังสือด้านปรัชญาและศาสนาช่วยให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของความคิด ส่วนการกำหนด

ระเบียบข้อบังคับในห้องสมุดประชาชนให้ผู้ใช้บริการต้องเคารพกฎเกณฑ์ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดีงาม อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและยังสร้างนิสัยการรักความสะอาดได้อีกด้วย

5. ด้านการศึกษาต่อเนื่อง ห้องสมุดประชาชนมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ เช่น ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2483 ที่ได้มีการสำรวจสำมะโนประชากร พบว่า มีประชาชนที่ไม่รู้หนังสือจำนวนมากเนื่องจากไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียน หรือเคยได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาแล้ว แต่ไม่เคยได้อ่านหนังสืออีกหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับทำให้ลืมหนังสือและอ่านหนังสือไม่ได้ ดังนั้น ปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลจึงปฏิรูปการศึกษา ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยได้จัดการศึกษาผู้ใหญ่ จัดโครงการรณรงค์การรู้หนังสือแห่งชาติ จัดห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่ประชาชนจะได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน สามารถนำความรู้มาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และป้องกันปัญหาการถูกหลอกล่อไปจากการศึกษาค้นคว้า

ไกรยุทธ ธีรยาคินันท์ (2531, หน้า 120) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันทางการศึกษาด้วยตนเอง (Self Education) เป็นสถาบันทางการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) และเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่ให้การศึกษาด้านอัธยาศัย (Life Education) แก่ประชาชนซึ่งการที่ประชาชนในประเทศจะถูกหล่อหลอมให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองและสังคมให้สามารถพึ่งตนเอง (Self – supported Sufficient) ได้นั้น ต้องอาศัยเครื่องมือหรือช่องทางทางสังคมช่วยกันและหลายช่องทาง และช่องทางหนึ่งที่จะช่วยบ่มเพาะอุปนิสัยของคนในชาติให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้เป็นสังคมแห่งการผลิต ประหยัดอดออม ยินยอมแบ่งปันเพื่อให้ชาติอยู่รอดปลอดภัย ไม่ตกเป็นสังคมแห่งบริโภคนิยม ทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง และเอารัดเอาเปรียบ เห็นแก่ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมก็คือการให้การศึกษาทันทีทางตรงและทางอ้อม ห้องสมุดประชาชนเป็นทางเลือกสำหรับชุมชนทั้งในเขตเมืองและท้องถิ่นในอันที่จะใช้เป็นช่องทางพัฒนาประชาชนทางอ้อม โดยการกระจายสารสนเทศต่าง ๆ ผ่านสื่อของห้องสมุดประชาชน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนหล่อหลอมอุปนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรม ก้าวสู่ความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม จนสามารถแลกเปลี่ยนกับชนชาติอื่นทั่วโลกได้ในระดับอันเหมาะสมและทัดเทียมซึ่งกันและกัน

บุญหา วิสวไพศาล (2528, หน้า 318) ได้กล่าวถึงความสำคัญของห้องสมุดประชาชนว่าสามารถจะให้ข่าวสารความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นแหล่งส่งเสริมความรู้ ปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ทำให้เกิดความก้าวหน้าแก่ตนเองและชุมชน ทั้งในด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นแหล่งบริการการศึกษาตลอดชีวิต

จากความสำคัญของห้องสมุดประชาชนที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งให้บริการข่าวสารข้อมูล ให้ความเพลิดเพลินและเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิด

ประโยชน์ เป็นแหล่งให้ความรู้การศึกษาค้นคว้าแก่ประชาชนในชุมชน ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมหลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อีกทั้งห้องสมุดประชาชนยังเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนรักการอ่าน เนื่องจากห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งความรู้ที่สำคัญแห่งหนึ่งของสังคมที่ทุกคนสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา

บทบาทหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2548)

1. ศึกษา สำรวจ และจัดหาสื่อต่าง ๆ สำหรับจัดกิจกรรมทางการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาออกโรงเรียน ส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ
 2. จัดทำแผนการเรียนการสอน และกำหนดเป้าหมายในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนและบริการข้อมูล และสนับสนุนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
 3. จัดทำโครงการให้บริการและจัดกิจกรรมตามแผน
 4. ดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาโดยการจัดดำเนินการเอง และประสานงานส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานอื่นจัด
 5. พัฒนาและส่งเสริมรูปแบบ วิธีการการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยใช้เทคนิคใหม่ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ การสื่อสารจากดาวเทียม
 6. สนับสนุนให้มีการสรรหาบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยากรวิชาชีพ กลุ่มสนใจ และอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ มาช่วยดำเนินการห้องสมุด
 7. จัดให้บริการสถานที่ประชุม สัมมนา การแสดงผลภัณฑ์ กิจกรรมของเด็กและครอบครัว กิจกรรมนอกประจักษ์ของชุมชน โดยเน้นด้านการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมด้านส่งเสริมการดำเนินงานเชิงธุรกิจในห้องสมุด ด้านส่งเสริมการจัดนันทนาการ สวัสดิภาพ สถานที่พักผ่อน สนามเด็กเล่น และกิจกรรมชุมชนอื่นๆ ที่เหมาะสม
 8. ส่งเสริมและสนับสนุนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในพื้นที่ที่รับผิดชอบ
 9. ประเมินผลการจัดกิจกรรม
 10. ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการจัดกิจกรรมต่อไปอย่างต่อเนื่อง
- ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2535, หน้า 23) ได้กล่าวถึงบทบาทของห้องสมุดประชาชน ดังนี้
1. เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารในชุมชน

2. เป็นศูนย์บริจาคหนังสือ
3. เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและจัดกิจกรรมของชุมชนในด้านระบบข่าวสารข้อมูล
4. ให้บริการการอ่านและการให้ยืมหนังสือแก่ประชาชน
5. เป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และบริการข่าวสารข้อมูลของชุมชนเพื่อให้ประชาชนเป็น
คนทันต่อเหตุการณ์
6. ให้บริการทางด้านโสตทัศนูปกรณ์แก่ประชาชน
7. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และการพักผ่อนหย่อนใจ
8. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า
9. เป็นเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมเผยแพร่ ประสานงานให้บริการวิชาการใหม่แก่
ชุมชนและการจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

จากบทบาทหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ รวมถึงเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ให้บริการเผยแพร่สารสนเทศแก่ประชาชนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

ภารกิจของห้องสมุดประชาชน

ประกาศขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม สหประชาชาติ (UNESCO) เกี่ยวกับห้องสมุด (UNESCO Public Library Manifests) ได้กล่าวถึง ภารกิจของห้องสมุดประชาชน ดังต่อไปนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2548)

1. สร้างและส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของเด็ก
2. สนับสนุนการศึกษาของแต่ละบุคคล การชี้นำตนเองและศึกษาในระบบทุกระดับ
3. เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาบุคคลอย่างสร้างสรรค์
4. การกระตุ้นจินตนาการ และความคิดริเริ่มของเด็กและเยาวชน
5. ส่งเสริมให้มีการรับรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม ความยินดีในศิลปะ ความยินดีเห็นชอบในเรื่องวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม
6. ส่งเสริมให้มีการเข้าถึงวัฒนธรรม และการแสดงทุกประเภท
7. ปลุกฝังให้มีการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรม และการมีเจตคติที่ดีต่อวัฒนธรรมที่หลากหลาย
8. สนับสนุนประเพณีการเล่านิทาน หรือเล่าตำนาน ฯลฯ
9. มีหลักประกันในการให้ข้อมูลประเภทต่างๆ ของชุมชนแก่ประชาชน

10. มีหลักการให้บริการข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอสำหรับกลุ่มงาน อีสระ สมาคม และกลุ่มประโยชน์ในท้องถิ่น

11. อำนวยความสะดวกและพัฒนาข้อมูลข่าวสาร และทักษะการรู้จักใช้คอมพิวเตอร์

12. ส่งเสริมและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและ โปรแกรมเกี่ยวกับการรู้หนังสือสำหรับประชาชนทุกกลุ่ม และถ้าหากจำเป็นห้องสมุดประชาชนเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมและ โปรแกรมเกี่ยวกับการรู้หนังสือ

กฤษกร เลิศสุริยะกุล (2542, หน้า 22) กล่าวว่า กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดภารกิจของห้องสมุดประชาชนทุกประเภทให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) โดยให้บริการ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การจัดให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ในการทำงาน สภาพแวดล้อม สังคม สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และแหล่งความรู้อื่น ๆ ตามความเหมาะสมตลอดชีวิต โดยสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบได้ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นระบบการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างไม่เป็นระบบ และไม่เป็นแบบแผนโดยเฉพาะ ดังนั้นการจัดกิจกรรมศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นวิธีการจัดบริการทางการศึกษาที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อ แหล่งความรู้ประเภทต่าง ๆ จากสถานะ สิ่งแวดล้อม จากประสบการณ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นจริงในวิถีชีวิต ส่วนกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยที่ห้องสมุดประชาชนดำเนินการ ได้แก่

1.1 บริการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากหนังสือและสื่อประเภทต่างๆ

1.2 เรียนรู้จากชุดการเรียน ชุดวิชา CAI โดยมีบริการประเมินความรู้ด้วย

1.3 นิทรรศการเพื่อการเรียนรู้

1.4 กลุ่มการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง

1.5 การเรียนรู้ผ่านเครือข่าย

2. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่ไม่ได้เรียนตามหลักสูตรปกติโดยใช้วิธีการยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา ซึ่งห้องสมุดประชาชนสามารถจัดบริการได้ในลักษณะต่าง ๆ คือ

2.1 การจัดบริการสื่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภท ทุกระดับ

2.2 การจัดบริการศูนย์กลางการศึกษาและอาชีพ

2.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

2.4 จัดบริการศูนย์การเรียนการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

3. เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน การดำเนินจัดห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน หมายถึง การที่ห้องสมุดประชาชนรวบรวมข้อมูลทุกประเภทต่าง ๆ ที่มีในชุมชนทุกรูปแบบ และทุกประเภทมาไว้ในห้องสมุดประชาชนเพื่อให้บริการ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาอาชีพ การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเครือข่ายและผู้สนใจที่ประสงค์จะใช้ข้อมูล มีการจัดบริการสื่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภท ทุกระดับ มีการจัดระบบและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับจังหวัดเป็นอย่างน้อย โดยเน้นการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนที่ห้องสมุดประชาชนตั้งอยู่ เพื่อให้สามารถบริการข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ แก่ผู้ใช้บริการเฉพาะกลุ่ม เช่น ประชาชนทั่วไป ส่วนราชการ นักธุรกิจ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลที่จัดเก็บทำเป็นระบบสารสนเทศอย่างน้อย 9 เรื่อง ได้แก่ ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน ข้อมูลทางสังคมของชุมชน ข้อมูลการเมืองการปกครองท้องถิ่น ข้อมูลการศึกษาของประชากรในชุมชน ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีท้องถิ่น ข้อมูลด้านเกษตรกรรม ข้อมูลด้านอุตสาหกรรม และข้อมูลพื้นฐานเศรษฐกิจ การจัดบริการข้อมูลและสารสนเทศของห้องสมุดประชาชนมีการจัดบริการหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่

3.1 จัดเพิ่มข้อมูลในรูปแบบเอกสารและภาพแยกเป็นรายตำบล หรือแบ่งตามประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลประชากร อาชีพท้องถิ่น และสถานประกอบการ เป็นต้น

3.2 จัดนิทรรศการนำเสนอข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 นำเสนอโดยโปสเตอร์ อักษรวิง อิเล็กทรอนิกส์ แผ่นพับ แผ่นปลิว เป็นต้น

3.4 นำเสนอผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ ซีดีรอม หรือ คอมพิวเตอร์ออนไลน์

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ภารกิจของห้องสมุดประชาชน คือ การสร้างนิสัยรักการอ่านให้กับเด็กและประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงการสนับสนุนให้ประชาชนมีการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและทันสมัย และเป็นศูนย์กลางการการเรียนรู้ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

รูปแบบและประเภทของห้องสมุดประชาชน

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 25) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชนในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก มีรูปแบบการจัดห้องสมุดประชาชน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 6 รูปแบบ คือ

1. ห้องสมุดประชาชนกลางแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นห้องสมุดกลางแห่งชาติ ขณะเดียวกันก็เป็นห้องสมุดประชาชน มีหน้าที่ในการบริหารจัดการกับห้องสมุดประชาชนสาขาต่าง ๆ ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ เทศบาล ตำบล หมู่บ้าน เช่น ห้องสมุดประชาชนของประเทศเกาหลี

2. ห้องสมุดกลางแห่งชาติ เป็นห้องสมุดแห่งชาติและเป็นห้องสมุดประชาชน ในขณะเดียวกันก็จัดระบบห้องสมุดประชาชนสาขาในระดับต่าง ๆ ทั้งในเขตเมือง ชนบท เช่น ห้องสมุดของประเทศจีน

3. ห้องสมุดแห่งชาติที่มีหน่วยให้ยืมอยู่ด้วย เป็นห้องสมุดแห่งชาติและจัดหน่วยงานบริการให้ยืมแก่ประชาชน เช่น ห้องสมุดแห่งชาติบริติช (British Library)

4. ระบบเครือข่ายห้องสมุดประชาชน มีห้องสมุดประชาชนเป็นแม่ข่าย ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และตำบลเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงถึงกัน โดยมีห้องสมุดกลางเป็นแกนควบคุม ข่ายงานของแม่ข่ายไว้อีก เช่น ห้องสมุดประชาชนของสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน

5. ห้องสมุดประชาชนที่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ ห้องสมุดประชาชนจะไม่ขึ้นต่อกันและกัน เช่น ห้องสมุดประชาชนของเอกชนและของเทศบาลในหลายประเทศ

6. ห้องสมุดประชาชนที่มีเครือข่ายเฉพาะภาครัฐ หรือเขตการศึกษาที่ถูกกำหนด ห้องสมุดที่มีลักษณะนี้คือ ห้องสมุดประชาชนของอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและอินเดีย

นอกจากนี้สำนักงานบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้แบ่งประเภทห้องสมุดประชาชนตามขนาดของห้องสมุดประชาชนเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 2)

1. ห้องสมุดขนาดใหญ่ เช่น ห้องสมุดประชาชนจังหวัด เป็นอาคารขนาดใหญ่ 2 ชั้น ชั้นบนจัดให้บริการหนังสือ เอกสารทางด้านหลักสูตรต่าง ๆ มีห้องโสตทัศนศึกษา หรือห้องการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง มุมข้อมูลท้องถิ่น ชั้นล่างจัดบริการหนังสือ เอกสารและสื่อโดยทั่วไป

2. ห้องสมุดขนาดกลาง เช่น หอสมุดรัชมังคลาภิเษก วังไกลกังวล หัวหิน จำนวน 5 ห้อง ประกอบด้วย ห้องเด็กและห้องครอบครัว ห้องอนุเคราะห์สังคม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ห้องหนังสือทั่วไป ห้องเฉลิมพระเกียรติ บางแห่งอาจจะมีห้องอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น ห้องธรรมะ ห้องบุคคลสำคัญ ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนจัดเป็นห้องท้องถิ่น

เกี่ยวกับข้อมูลชุมชน ห้องการศึกษานอกโรงเรียน ให้ความรู้ทุกประเภท และห้องเฉลิมพระเกียรติ จัดแสดงข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและพระราชวงศ์ที่เกี่ยวข้อง ชั้นล่างจัดให้บริการหนังสือ เอกสารและสื่อโดยทั่วไป

3. ห้องสมุดขนาดเล็ก เช่น ห้องสมุดประชาชนอำเภอและห้องสมุดประชาชนกิ่งอำเภอ เป็นอาคารชั้นเดียวให้บริการหนังสือและสื่อ โดยจัดเป็นมุมต่าง ๆ เช่น มุมเด็ก มุมครอบครัว มุมวารสาร หนังสือพิมพ์ มุมหนังสือทั่วไป มุมอ้างอิง มุมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น

จิราภรณ์ โนราช (2537, หน้า 53) กล่าวว่า ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยจำแนกตามหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ ดังนี้

1. ห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด และระดับอำเภอ นอกจากนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนยังได้จัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ที่อ่านหนังสือในวัด และห้องสมุดเคลื่อนที่

2. ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน ห้องสมุดประชาชนวัดอนงคาราม ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย ห้องสมุดประชาชนบางเขน ห้องสมุดประชาชนบางขุนเทียน ห้องสมุดประชาชนวัดรัชฎาธิฐานราชวรวิหารตลิ่งชัน ห้องสมุดประชาชนประเวศ ห้องสมุดประชาชนวัดลาดปลาเค้า ห้องสมุดประชาชนภาษีเจริญ ห้องสมุดประชาชนวัดราชโอรส

3. ห้องสมุดประชาชนของธนาคารพาณิชย์ เป็นห้องสมุดที่ธนาคารพาณิชย์เปิดขึ้นเพื่อบริการสังคม และเพื่อประชาสัมพันธ์กิจการของธนาคารให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เช่น ห้องสมุดประชาชนของธนาคารกรุงเทพจำกัด

4. ห้องสมุดประชาชนของรัฐบาลต่างประเทศ โดยได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลต่างประเทศ เช่น ห้องสมุดบริติชเลาน์ซิด ของรัฐบาลสหราชอาณาจักร ตั้งอยู่ในบริเวณสยามสแควร์ กรุงเทพมหานคร

สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชนสามารถจำแนกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับลักษณะของการแบ่งห้องสมุดประชาชน เช่น การแบ่งตามขนาดของห้องสมุดประชาชน การแบ่งตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น ห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ลักษณะงานของห้องสมุดประชาชน

งานห้องสมุดประชาชนเป็นงานเกี่ยวกับการบริการการอ่านการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ตามอัธยาศัยแก่ผู้รับบริการ โดยไม่จำกัดวัย เพศ วุฒิ ศาสนา เชื้อชาติ ตั้งแต่เกิดไปจนตายอย่าง

ต่อเนื่องตลอดชีวิต งานพื้นฐานของห้องสมุดประชาชน ประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ งานบริการ งานจัดการ งานเทคนิค งานบริหาร งานกิจกรรม และงานวิชาการห้องสมุด (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 6 อ้างถึงใน พิศมัย หลงเจริญ, 2549, หน้า 13)

งานบริการ

งานบริการเป็นหัวใจสำคัญของห้องสมุด เพราะงานต่าง ๆ ของห้องสมุดที่ดำเนินการมาก็เพื่อมุ่งสู่การให้บริการที่ดีที่สุด เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่ใช้บริการอยู่แล้ว ผู้เคยใช้บริการ ผู้ที่ควรใช้บริการ ผู้ที่ยังไม่เคยใช้บริการ ได้ใช้บริการและรับบริการที่ดีที่สุดในการอ่าน การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในการพัฒนาตนเองให้ทันต่อสังคมยุคโลกาภิวัตน์โดยการเข้าถึงและได้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศหรือสื่อความรู้ที่ห้องสมุดจัดหาไว้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษารับรู้ให้มากที่สุดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

งานบริการพื้นฐานของห้องสมุดประชาชน โดยทั่วไปเป็นการบริการให้เกิดการเรียนรู้ตามอักษาศัย ดังนี้

1. บริการให้อ่านและศึกษาค้นคว้าจากสื่อความรู้หรือทรัพยากรสารสนเทศ อย่างเสรี โดยห้องสมุดจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อทรัพยากรสารสนเทศ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้พร้อมบริการ
2. บริการให้ยืมหนังสือ ทั้งภายในห้องสมุดสำหรับสารสนเทศบางประเภทบางชนิด และภายนอกห้องสมุดสำหรับนำไปอ่านศึกษาค้นคว้าที่บ้าน
3. บริการช่วยค้นหาและตอบคำถาม เป็นการช่วยเหลือผู้ใช้บริการให้เข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะพัฒนาเป็นการจัดการศึกษาตามอักษาศัย โดยห้องสมุดประชาชนเพิ่มบริการจัดการศึกษาตามอักษาศัย โดยห้องสมุดประชาชนจัดขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง
4. บริการหนังสือ สื่อความรู้บางประเภทที่มีจำนวนไม่เพียงพอ
5. บริการแนะนำช่วยเหลือในการอ่าน
6. บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด
7. บริการบรรณานุกรมรายชื่อทรัพยากรสารสนเทศ
8. บริการยืมระหว่างห้องสมุด

งานเทคนิค

ประกอบด้วยงานย่อยต่าง ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความต้องการด้านสารสนเทศของผู้รับบริการ
2. การสำรวจสื่อความรู้ต่าง ๆ หรือสำรวจทรัพยากรสารสนเทศว่ามีอยู่เพียงพอ ถูกต้องทันสมัย ตรงความต้องการ สูญหายหรือมีสภาพต้องซ่อมแซมหรือไม่

3. การเลือกและการจัดหาวัสดุสารสนเทศ เนื่องจากสื่อความรู้มีเป็นจำนวนมาก งบประมาณมีน้อย ต้องคัดเลือกและจัดหาให้ตรงกับนโยบาย และให้ได้วัสดุที่มีคุณค่าที่สุดตรงตามความต้องการและหลักเกณฑ์ทางวิชาการมากที่สุด

4. การเตรียมสื่อความรู้หรือการเตรียมวัสดุสารสนเทศ ตั้งแต่การรับสื่อความรู้ แล้วตรวจสอบกับรายการสั่งซื้อ สภาพความเรียบร้อย การประทับตราลงทะเบียน

5. การจัดหมวดหมู่หนังสือตามระบบสากล ได้แก่ ระบบทศนิยมดิวอี้ หรือระบบอื่น ๆ

6. การจัดทำบัตรรายการ หรือการลงรายการข้อมูลในโปรแกรม Library ที่ใช้ในห้องสมุด ตามหลักเกณฑ์การจัดทำที่กำหนด เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหา

7. การจัดสื่อความรู้ขึ้นชั้นเพื่อการบริการ

8. การจัดทำบรรณนิวารสาร เพื่อค้นหาบทความจากวารสาร

9. การทำบรรณานุกรมสาขาอื่น ๆ เพื่อการค้นคว้าความรู้จากสื่อเรื่องต่าง ๆ

ประกอบการเรียนการสอน การประกอบอาชีพ

10. การทำบรรณนิทัศน์ เพื่อบอกสาระสังเขปของสื่อความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายและบุคคลทั่วไป

11. การทำกฤตภาค

12. การจัดทำจุลสาร

13. การดูแลรักษาสื่อความรู้ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อทัศน สื่ออิเล็กทรอนิกส์

14. การสำรวจและการจัดจำหน่ายหนังสือที่หมดสภาพออกจากห้องสมุด

15. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการค้นคว้าอื่น ๆ

งานกิจกรรม

งานกิจกรรมของห้องสมุดประชาชน ได้แก่ การกระทำต่าง ๆ ที่ห้องสมุดจัดขึ้นให้กลุ่มเป้าหมายเห็นความสำคัญและจำเป็นในการอ่าน การศึกษาค้นคว้า ในฐานะที่ห้องสมุดเป็นแหล่งความรู้ตามอรรถาธิบายที่ทำให้การศึกษาดลอดชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการอ่าน การศึกษาค้นคว้าให้เป็นผู้ใฝ่รู้ ให้ทันเหตุการณ์ของโลก และเพื่อการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การจัดค่ายการอ่าน การสาธิต การทดลอง การจัดอบรม การจัดห้องสมุดเคลื่อนที่ รูปแบบต่าง ๆ การเล่านิทาน การเล่าเรื่องจากหนังสือ การแสดงหุ่น การแสดงละคร การอ่านหนังสือให้ฟัง การเล่นเกมประกอบการอ่านการอภิปราย การสนทนาเกี่ยวกับหนังสือ การได้วาที การทายปัญหา การเล่นเกม การแข่งขัน การประกวดภาพพระบารมี การประกวดคำขวัญ เรียงความ การจัดมุมต่าง ๆ การประกวดยอคนักอ่าน การประกวดหนังสือเด็ก

การจัดเลี้ยงตามสาย หอกระจายข่าว การจัดส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณี การจัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ

กิจกรรมห้องสมุดประชาชน ได้แก่ การที่เจ้าหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนจัดหรือส่งเสริมสนับสนุน ร่วมมือกระทำให้เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ประเภทของกิจกรรม แบ่งตามลักษณะของวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน หมายถึง การกระทำด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความพอใจเห็นความสำคัญและประโยชน์ความจำเป็นของการอ่าน เกิดความเพลิดเพลินและพัฒนาการอ่านจนถึงระดับอ่านเป็น
2. กิจกรรมส่งเสริมความรู้ หมายถึง การกระทำด้วยวิธีต่าง ๆ ให้ประชาชนเกิดการรับรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
3. กิจกรรมหารายได้ หมายถึง การที่ห้องสมุดจัด หรือส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานอื่นจัดเพื่อหารายได้สนับสนุนการดำเนินงานห้องสมุด
4. กิจกรรมประชาสัมพันธ์ หมายถึง การเผยแพร่ข่าวสารและนโยบายกิจกรรมของห้องสมุดไปยังประชาชน (กิตติเกษม ใจชื่น, 2536, หน้า 123)

งานวิชาการ

งานวิชาการห้องสมุดประชาชน ได้แก่ งานเอกสารที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาห้องสมุดประชาชนที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ มี 2 ลักษณะ คือเอกสารเกี่ยวกับการดำเนินงานห้องสมุดที่จัดทำขึ้นเพื่อปรับปรุงงานและพัฒนาห้องสมุดประชาชน เช่น การศึกษาค้นคว้าวิจัยงานห้องสมุด คู่มือปฏิบัติงานที่พัฒนาจากงานเดิม รายงานผลการพัฒนาการปฏิบัติงาน รายงานผลการพัฒนางานในหน้าที่ห้องสมุด เป็นต้น และผลงานทางวิชาการในลักษณะที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาได้นอกจากนี้เอกสารที่กล่าวไว้ในข้อแรก เช่น ชุดวิชาหรือชุดการสอน เอกสารประกอบการสอนที่เกี่ยวข้องกับงานห้องสมุดประชาชนที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตนเองหรือบุคคลอื่นใช้สอนรวมทั้งบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดประชาชน

งานบริหาร

งานบริหารประกอบด้วยงานย่อยต่าง ๆ ดังนี้

1. การกำหนดกระบวนการทํางานของงานห้องสมุดประชาชนให้เหมาะสมกับสภาวการณ์บทบาทหน้าที่ นโยบายและจุดเน้นของหน่วยงานต้นสังกัด
2. การกำหนดโครงสร้างแผนงานและยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานทุกด้าน
3. การจัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ตลอดปี

4. การกำหนดองค์การบริหารงาน
5. การจัดบุคลากร บทบาทหน้าที่มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ การสร้างขวัญและกำลังใจ การควบคุม กำกับดูแล เป็นต้น
6. การประชาสัมพันธ์ห้องสมุดประชาชน
7. การประสานงานกับคณะกรรมการห้องสมุด ชุมชน องค์กร หน่วยงานต่างๆ เครือข่ายการเรียนรู้อื่นๆ
8. อาคาร สถานที่ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม
9. วัสดุ ครุภัณฑ์
10. งานธุรการ
11. การเก็บสถิติ ประเมินผล และการจัดทำรายงานต่าง ๆ
12. งบประมาณและการเงิน

มาตรฐานห้องสมุดประชาชน

มาตรฐานห้องสมุดประชาชนก็คือ ข้อกำหนดเบื้องต้นเกี่ยวกับคุณภาพของการบริการห้องสมุดประชาชน ใช้สำหรับเป็นเครื่องนำทางในการปฏิบัติงานของบรรณารักษ์ และใช้เป็นเครื่องประเมินงานบรรณารักษ์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการส่งเสริมให้การบริการห้องสมุดประชาชนได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ (อัมพร นามเหลา, 2542, หน้า 71)

มาตรฐานการบริการห้องสมุด คือ เกณฑ์หรือบรรทัดฐาน ที่กำหนดให้เป็นเครื่องวัดบรรทัดฐานดังกล่าว อาจจะกำหนดเฉพาะในรายละเอียดด้านปริมาณ หรืออาจจะมุ่งกระตุ้นให้เกิดแนวคิดอันนำไปสู่ข้อกำหนด หัวข้อนำร่องความคิดหรือหน้าที่ ในเนื้อหาของงานบางอย่าง ก็จะมีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติในตารางแผนงานนั้น และการคิดแผนงานนั้นเป็นมาตรฐานของตัวเองอยู่แล้ว รวมถึงการคิดจากผลผลิตของงานก็จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงมาตรฐานที่กำหนดไว้

มาตรฐานบริการห้องสมุด ก็คือ มาตรฐานที่กำหนดขึ้น เพื่อส่งเสริมและยกระดับการบริการห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

มาตรฐานห้องสมุด (Library Standard) คือการกำหนดความต้องการเบื้องต้นของห้องสมุดแต่ละประเภท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานหรือปรับปรุงงานตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นมาตรฐานห้องสมุดจึงเป็นเสมือนหลักที่ห้องสมุดมุ่งไปให้ถึงเพื่อความเจริญก้าวหน้าของห้องสมุดนั้น ๆ

มาตรฐานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งรับผิดชอบงานห้องสมุดประชาชน ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาห้องสมุดประชาชนสู่มาตรฐานมาตั้งแต่เริ่มแรกโดยได้ออกระเบียบกำหนดแนวทางดำเนินงานห้องสมุดประชาชน ได้แก่ “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2492” “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2495” และหลังจากที่ร่างมาตรฐานห้องสมุดประชาชนฉบับแรก ซึ่งได้จัดทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาห้องสมุดไม่ได้รับการบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานห้องสมุด” มีปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ดำเนินการปรับปรุงมาตรฐานห้องสมุดประชาชนพร้อมกับมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน และมาตรฐานห้องสมุดประชาชนฉบับนี้ได้รับอนุมัติให้ใช้เป็นมาตรฐานของห้องสมุดประชาชนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และรองอธิบดีทำการแทนอธิบดีกรมสามัญศึกษาได้มีหนังสือแจ้งเรื่องมาตรฐานห้องสมุดประชาชนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2508

มาตรฐานห้องสมุดที่สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย จัดทำและประกาศใช้แล้ว ดังนี้

1. มาตรฐานห้องสมุดเฉพาะ พ.ศ. 2531 และฉบับปรับปรุงแก้ไขที่ใช้ในปัจจุบันคือ มาตรฐานห้องสมุดเฉพาะ พ.ศ. 2545
2. มาตรฐานห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2533
3. มาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2533
4. มาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2533

(สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549, หน้า 26)

มาตรฐานห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศ

การดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศมักดำเนินงานไปด้วยดี เพราะรัฐบาลต่าง ๆ เห็นความสำคัญของห้องสมุดประชาชน มีการออกกฎหมายห้องสมุดประชาชนสนับสนุนการดำเนินงานโดยเฉพาะและสิ่งหนึ่งทำให้การดำเนินงาน ห้องสมุดประชาชนเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการปฏิบัติงาน คือ การมีมาตรฐานห้องสมุดประชาชนใช้บังคับในการพัฒนากิจการของห้องสมุด

มาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่นับว่าเด่นที่สุด ได้แก่ มาตรฐานห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะประชาชนได้รับสิทธิในการใช้บริการได้อย่างดีที่สุด และถือว่ามีมาตรฐานสูงกว่าประเทศอื่น ๆ จะนำไปปฏิบัติตามได้ สมาคมห้องสมุดนานาชาติที่สำคัญสมาคมหนึ่ง ได้แก่ สหพันธ์สากลแห่งสมาคมห้องสมุดและสถาบัน (International Federation of Library Associations and Institution - IFLA) จึงได้กำหนดมาตรฐานห้องสมุดประชาชน โดย

เชิญประเทศต่าง ๆ ช่วยกันพิจารณาจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับและใช้ปฏิบัติอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในขณะนี้

มาตรฐานห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา

สมาคมห้องสมุดอเมริกัน ได้กำหนดมาตรฐานห้องสมุดประชาชนขั้นต่ำสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ไว้หลายเรื่อง โดยในปี ค.ศ.1960 ได้กำหนดแนวนโยบายการให้บริการแก่ผู้ใหญ่ (Public Library Association 1960) กำหนดมาตรฐานเรื่องคุณภาพของการให้บริการรถเคลื่อนที่ในปี ค.ศ.1963 (Public Library Association 1963) กำหนดมาตรฐานการให้บริการแก่เด็กในห้องสมุดประชาชน ในปี ค.ศ.1964 (Public Library Association 1964) กำหนดมาตรฐานสำหรับห้องสมุดประชาชนขนาดเล็กเมื่อ ปี ค.ศ. 1962 (Public Library Association 1962) และมาตรฐานล่าสุดที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับระบบห้องสมุดประชาชนเมื่อปี ค.ศ. 1966 ซึ่งได้กำหนดกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชน รวมทั้งสิ้น 66 ข้อ แต่ละข้อจะกำหนดมาตรฐานสำคัญไว้ และยอมรับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานสำหรับผู้บริหารงานห้องสมุดประชาชน มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับระบบห้องสมุดประชาชนได้วางกฎเกณฑ์การดำเนินงานห้องสมุดประชาชนเป็น 5 เรื่องใหญ่ ๆ คือ กฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องโครงสร้างและรัฐบาลของการให้บริการห้องสมุด กฎเกณฑ์ว่าด้วยการบริการห้องสมุด กฎเกณฑ์ว่าด้วยวัสดุห้องสมุด กฎเกณฑ์ว่าด้วยบุคลากรในห้องสมุด และกฎเกณฑ์ว่าด้วยอาคารสถานที่ ที่แต่ละกฎเกณฑ์ได้กำหนด (จุมพจน์ วณิชกุล, 2546)

จากข้อความข้างต้นดังกล่าว สรุปได้ว่า มาตรฐานคือข้อกำหนดที่ทำให้การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนเป็นไปตามเกณฑ์ที่วางไว้ เพื่อยกระดับของการบริการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และการสร้างมาตรฐานช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจตรงกัน โดยมีมาตรฐานด้านต่าง ๆ คือ มาตรฐานการบริการ มาตรฐานด้านบุคลากร มาตรฐานด้านอาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ เป็นต้น ทั้งนี้ห้องสมุดประชาชนจะต้องมีบริการพื้นฐานและบริการอื่น ๆ ตามความเหมาะสมในรูปแบบที่หลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเท่าเทียมกัน และเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็วตามความต้องการ เพื่อพัฒนาให้ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นสากล

ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครได้วิวัฒนาการมาจากการปกครองท้องถิ่นในรูปของเทศบาลอำนาจหน้าที่ของกรุงเทพมหานครจึงมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกันกับอำนาจหน้าที่ของเทศบาล พระราชบัญญัติเทศบาลข้อหนึ่งได้กล่าวว่า “เทศบาลมีหน้าที่ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม”

กรุงเทพมหานครจึงมีหน้าที่ที่จะต้องจัดการศึกษาให้แก่ราษฎรในเขตกรุงเทพมหานคร หอสมุดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาแห่งชาติ เป็นสถาบันสำหรับผู้ศึกษาด้วยตนเอง อันจะดำเนินไปจนตลอดชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้สำหรับหอสมุดประชาชน ดังนี้

1. ให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่คนทุกชั้น ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า
3. ให้บริการทางข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของประเทศ และโลก

และโลก

4. ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนและประเทศ
5. ส่งเสริมและแนะนำให้ประชาชนเข้าใจและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบ

ประชาธิปไตย

6. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และรื่นรมย์

โครงสร้างการบริหารงานหอสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีหอสมุดประชาชนตั้งอยู่ตามพื้นที่เขตต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น

34 แห่ง หอสมุดเคลื่อนที่ จำนวน 7 คัน และบ้านหนังสือ จำนวน 116 แห่ง เนื่องจากพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจการปกครอง หอสมุดจำนวน 21 แห่ง และบ้านหนังสือจำนวน 116 แห่ง ได้โอนภารกิจไปสังกัดฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตต่าง ๆ ส่วนหอสมุดอีกจำนวน 14 แห่ง และหอสมุดเคลื่อนที่ จำนวน 7 คัน สังกัดกลุ่มงานพัฒนาหอสมุดประชาชน กองนันทนาการ สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว

กรุงเทพมหานคร

ฝ่ายหอสมุดประชาชน กองนันทนาการ สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว

กรุงเทพมหานคร มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการให้บริการการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ เผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ การวางแผน และการจัดทำ แผนและโครงการต่าง ๆ ตามนโยบายของผู้บริหาร และดำเนินการตามแผนงบประมาณประจำปี โดยการคัดเลือก และจัดหาทรัพยากรหอสมุด การสำรวจและวิจัยสภาพปัญหา ความต้องการของผู้ใช้บริการ จัดทำเอกสารเผยแพร่ผลงาน พัฒนาบุคลากร ฝึกอบรม ประชุม สัมมนาจัดทำรายงานประจำปี รวบรวมข้อมูล สถิติต่าง ๆ ประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรม จัดนิทรรศการ ฝึกงานให้กับนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ และเยี่ยมชมหอสมุดจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การประเมินผลและเร่งรัดติดตามผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การ

ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสนองความต้องการของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ฝ่ายห้องสมุดประชาชนแบ่งส่วนราชการ ดังนี้

กลุ่มงานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณและธุรการทั่วไป บุคลากรการเงิน - บัญชี งบประมาณ การประชุม การทะเบียนและพัสดุ การซ่อมบำรุงรักษายานพาหนะ การควบคุมดูแลอาคารสถานที่ ตลอดจนการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มงานวิชาการ มีหน้าที่รับผิดชอบควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของห้องสมุดประชาชน กรุงเทพมหานครจัดทำแผนโครงการต่าง ๆ ตามนโยบายผู้บริหารและแผนงานงบประมาณประจำปี คัดเลือกและจัดหาทรัพยากรห้องสมุด จัดทำข่าวสารห้องสมุด ประชาสัมพันธ์ รวบรวมข้อมูลและสถิติ ติดตามและประเมินผล สรุปรายงานประจำปี ดำเนินวิจัยและสภาพปัญหาการใช้บริการห้องสมุดประชาชน ฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เพื่อพัฒนาข้าราชการและลูกจ้างของฝ่ายห้องสมุดประชาชน ตลอดจนติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนและปฏิบัติงานหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มงานบริการห้องสมุด มีหน้าที่รับผิดชอบควบคุม ดูแลการปฏิบัติงานของห้องสมุดประชาชนเคลื่อนที่ และบ้านหนังสือ การจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของห้องสมุด และให้บริการประชาชนในด้านการค้นคว้าหาความรู้และเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม จัดนิทรรศการ พัฒนาคู่มือการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ จัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุดประชาชน ดำเนินวิจัยสภาพปัญหาการใช้บริการของห้องสมุดประชาชน ฝึกอบรม ประชุมสัมมนา รายงานผลงานและสถิติ ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน และปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง (อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, 2548, หน้า 95)

นโยบายและแผนงานในการพัฒนาและสนับสนุนการดำเนินงานห้องสมุดประชาชน สังกัดกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครให้ความสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมรักการอ่านตามนโยบายและแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร มหานครแห่งการเรียนรู้ การที่จะทำให้กรุงเทพมหานครเป็นมหานครแห่งการเรียนรู้ได้จำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้และทำให้เป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” เป็นสังคมคุณภาพปลูกฝังเด็ก เยาวชน และประชาชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้และมีนิสัยรักการอ่าน แสวงหาแหล่งความรู้เพื่อนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ตลอดจนสามารถเข้าถึงสารสนเทศสมัยใหม่ผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลกสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ของสังคมและมีทักษะในการดำเนินชีวิต ซึ่งกรุงเทพมหานครมีแนวทางการดำเนินงานที่สนับสนุนนโยบายกรุงเทพมหานคร มหานครแห่งการเรียนรู้ ดังนี้

1. ปรับปรุงภาพลักษณ์ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้รูปแบบเดิมให้เป็นห้องสมุดภาพลักษณ์ใหม่ทันสมัย สวยงาม ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสนับสนุนการให้บริการซึ่งได้ดำเนินการแล้ว 3 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้สวนลุมพินี ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ซอยพระนาง และห้องสมุดวิชาการ และอยู่ระหว่างดำเนินการออกแบบเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้เพิ่มอีกจำนวน 6 แห่ง ในปีงบประมาณ 2553 ได้แก่ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้เกษียณสุข ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ประเวศ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้หนองจอก ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ลาดปลาเค้า ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้วัดราชโอรส และห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้วัดราชฐาน

2. สร้างห้องสมุดมิติใหม่ เป็นห้องสมุดภาพลักษณ์ใหม่ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกวัย มีเทคโนโลยีการเรียนรู้สมัยใหม่ที่ครบวงจร สะดวก รวดเร็ว ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความรู้และข้อมูลที่ตรงกับความต้องการในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย สภาพแวดล้อมสดชื่นสวยงาม สร้างแรงจูงใจโดยออกแบบภายในและภายนอกอาคารที่เหมาะสมสวยงาม บริการสืบค้นข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ มีระบบโปรแกรมห้องสมุดอัตโนมัติ ระบบอินเทอร์เน็ต บริการยืม – คืน ด้วยระบบบาร์โค้ด บริการแบบเสร็จสิ้น ณ จุด ๆ เดียว (One Stop Service) บริการภาพยนตร์ คู่มือฟังเพลง มีห้องทำการบ้าน (Homework Center) และมุมบริการเครื่องคิดเลข พร้อมด้วยกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง ให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเป็นศูนย์กลางเพื่อการเรียนรู้ (Discover Learning Center) เพื่อให้ห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและชุมชน และทำให้คนทุกวัยมาใช้บริการห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้กรุงเทพมหานคร สามารถนำความรู้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยกรุงเทพมหานครได้ประสานพื้นที่โรงเรียนสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ที่ยินยอมให้กรุงเทพมหานครใช้พื้นที่ ขนาด 300 ตารางวา ขึ้นไปเพื่อจัดสร้างห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้โดยมีเงื่อนไขต้องเปิดให้ประชาชนเข้าใช้บริการอย่างกว้างขวาง ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินการก่อสร้างห้องสมุดมิติใหม่และเปิดให้บริการแล้วจำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ลาดกระบัง ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้คูสิต ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้บางกะปิ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้สะพานสูง ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ทุ่งครุ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้มีนบุรี และห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้บางขุนเทียนและห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้บางบอน และอยู่ระหว่างดำเนินการสร้างเพิ่มขึ้นอีก 2 แห่ง ในปีงบประมาณ 2553 ได้แก่ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้คลองสามวา และห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ห้วยขวาง ซึ่งกรุงเทพมหานครมีนโยบายที่จะเพิ่มห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ให้ครบทุกเขตของกรุงเทพมหานครทั้ง 50 เขต

3. บ้านหนังสือ ซึ่งเป็นห้องสมุดขนาดเล็กที่นำตู้คอนเทนเนอร์ ขนาด 3 x 6 เมตร จำนวน 2 ตู้มาประกอบจัดทำเป็นห้องสมุด ให้มีลักษณะคล้ายบ้านดึงดูดความสนใจของคนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาและขยายบริการด้านการอ่านอย่างกว้างขวางเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสเข้าถึงบริการห้องสมุดได้โดยง่ายสะดวกสบายอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น และดึงดูดความสนใจให้มาใช้บริการด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยบ้านหนังสือดังกล่าวตั้งอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทุกเขตของกรุงเทพมหานคร ซึ่งขณะนี้เปิดบริการแล้ว 116 แห่ง โดยกรุงเทพมหานครได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ การเคหะแห่งชาติ เป็นต้น ในการสำรวจพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการจัดตั้งบ้านหนังสือซึ่งเป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่น้อยกว่า 50 ตารางเมตร และยินยอมให้กรุงเทพมหานครสร้างบ้านหนังสือไม่น้อยกว่า 10 ปีหรือตลอดไป
4. ห้องสมุดรถเคลื่อนที่ เป็นการจัดการบริการเชิงรุกเพื่อกระจายการให้บริการด้านการอ่านเข้าถึงชุมชนได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางยิ่งขึ้น ดึงดูดความสนใจเด็ก เยาวชนและประชาชนให้มาใช้บริการด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีบริการห้องสมุดรถเคลื่อนที่ จำนวน 7 คัน กำหนดจุดบริการไปตามชุมชนต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนขอความร่วมมือ เป็นต้น (สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2548)

แนวโน้มห้องสมุดสมัยใหม่

ห้องสมุดสมัยใหม่ควรมีลักษณะ ดังนี้ (วิลาศ วุวงศ์, 2548, หน้า 95)

1. ห้องสมุดแต่ละแห่งจะมีการพัฒนาโปรแกรม (Program) และการให้บริการ (Service) หมายความว่า แต่ละห้องสมุดจะมีแผนการในการพัฒนาห้องสมุดในรูปแบบต่างกัน ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด เช่น อาจมีห้องสมุดส่วนกลางและให้ห้องสมุดสาขาดูแลระบบของตนเองเป็นอิสระโดยดูความต้องการท้องถิ่นนั้น
2. ห้องสมุดในอนาคตจะต้องมีการพัฒนา โดยความร่วมมือกับบริการต่าง ๆ ได้ เช่น ร้านตัดผม ห้องอาหาร นอกจากนี้ควรมีการให้บริการต่าง ๆ เช่น สามารถตรวจสอบการจดทะเบียนหรือรายการโอนย้ายต่าง ๆ ของเขตต่าง ๆ มาอยู่ในห้องสมุด ทำให้ห้องสมุดเป็นที่พึ่งของผู้ใช้ในทุกด้าน ประเทศยุโรปเริ่มให้บริการจดทะเบียนในลักษณะเช่นนี้แล้ว
3. การออกแบบภายในห้องสมุดให้มีการเคลื่อนย้ายได้ เช่น ในกรณีเคาน์เตอร์ยืม - คืน ควรตั้งไว้ในที่สะดวก เนื่องจากการยืมอาจไม่สามารถยืมได้ตลอด 24 ชั่วโมง แต่การคืนยังสามารถคืนได้ตลอด 24 ชั่วโมง

4. ต้องมีการพัฒนาการอ่านควบคู่กันด้วย คนไทยไม่ชอบอ่านหนังสือ จึงต้องมีการสร้างนิสัยรักการอ่าน โดยเริ่มที่ผู้ปกครองก่อนที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้ลูกเอาแบบอย่าง ในกรณีหนังสือแปลควรแปลให้ถูกต้องด้วย

5. ห้องสมุดจะต้องรองรับกลุ่มคนที่มีความเคลื่อนไหวในการทำงาน คนบางกลุ่มเมื่อพบปัญหาก็จะมาที่ห้องสมุด เพราะคิดว่าห้องสมุดเป็นที่พึ่งของเขาได้ เช่น อาจมีการฝากข้อมูลไว้ที่ศูนย์ข้อมูลแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อต้องการจะทำงานก็ไม่จำเป็นต้องไปศูนย์ข้อมูล สามารถทำงานที่บ้านได้ถ้ามีเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งห้องสมุดสามารถที่จะให้บริการครอบคลุมในส่วนนี้ได้เช่นกัน

6. การศึกษาค้นคว้าที่ห้องสมุดเป็นประจำ ห้องสมุดสมัยใหม่ควรจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการให้บริการ ให้ผู้ใช้เกิดความรู้สึกรู้สึกคุ้นเคยและเป็นมิตร

7. การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างบ้านกับห้องสมุดจะมีมากขึ้น ห้องสมุดสมัยใหม่ที่ขาดไม่ได้คือ การติดต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ถ้าเป็นไปได้ควรให้สมาชิกสามารถเข้าถึงข้อมูลจากที่บ้านได้ด้วย ซึ่งต่อไปในอนาคตคงจะมีบริการเช่นนี้เกิดขึ้นในทุกอำเภอ ทุกเขต ถ้าผู้ใช้มีปัญหาสามารถโทรศัพท์เข้ามาสอบถามได้

8. การให้บริการสำหรับเด็ก เป็นสิ่งสำคัญซึ่งต้องมีการให้บริการมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ห้องสมุดอาจให้เด็กเล่นเกมที่สร้างสรรค์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้

9. ผู้ใช้สามารถสืบค้นข้อมูลของหนังสือ หรือจองหนังสือผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้ตลอด 24 ชั่วโมง

10. บรรณารักษ์สำหรับห้องสมุดสมัยใหม่ ควรจะเปลี่ยนบทบาทจากคนที่เก็บรักษาสิ่งพิมพ์มาเป็นคนที่ช่วยแสวงหาความรู้ให้กับผู้ใช้บริการ ผู้ใช้บริการยังคงต้องการความช่วยเหลือจากบรรณารักษ์ในการสืบค้นให้ตรงกับสิ่งที่ต้องการ ซึ่งต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถของบรรณารักษ์ด้วย

ห้องสมุดประชาชนแนวใหม่

กษมา วรวรรณ ณ อุรุทธา สรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับห้องสมุดแนวใหม่ ดังต่อไปนี้ (สุมาลี สังข์ศรี, 2548, หน้า 120)

1. ห้องสมุดประชาชน เป็นการจัดและร่วมดำเนินการโดยประชาชน โดยมีกิจกรรมหลากหลายเพื่อประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ ดังนั้นเพื่อให้ห้องสมุดเป็นห้องสมุดแนวใหม่ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.1 ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของห้องสมุดสมาชิกมีสิทธิใช้บริการห้องสมุดมากกว่าการยืมหนังสือ เช่น การจัดงานสังคม การเสวนา การช่วยเหลือดูแลความปลอดภัย เป็นต้น

1.2 จัดให้ห้องสมุดมีสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่น น่าพักผ่อน สวยงามตามสภาพของชุมชน ชาวบ้านภูมิใจและพร้อมที่จะยกมาเป็นตัวอย่างอวดแขกต่างชาติ

1.3 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนอยู่เสมอมีการส่งข้อมูลข่าวสารถึงสมาชิกในชุมชนเป็นระยะ และรับคำแนะนำจากสมาชิกมาสร้างสรรค์ ปรับปรุงกิจกรรมภายในห้องสมุดเป็นระยะ ๆ

1.4 ให้ชุมชนเป็นกรรมการบริหารและดำเนินการจัดกิจกรรมของห้องสมุดและ กิจกรรมสนับสนุนห้องสมุด

1.5. กิจกรรมมีความหลากหลาย ทั้งวิธีการ เนื้อหาสาระและการสนองต่อกลุ่มเป้าหมาย มีการมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ของชุมชนและใช้แหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีมุมข้อมูลสินค้า มุมตลาดแลกเปลี่ยนและผลิตภัณฑ์มาตรฐานข้อมูลการคุ้มครองผู้บริโภค

2. ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุดประชาชนให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุดด้วยการให้โอกาสแก่ทุกคนในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นการอ่าน ดูภาพในหนังสือ หรือดูภาพจากวีดิทัศน์ ห้องสมุดจึงเป็นแหล่งส่งเสริมการอ่านด้วยตนเองอย่างพอใจและเพลิดเพลิน ตามลำพัง ห้องสมุดประชาชนจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาวิธีการการเรียนรู้ในห้องสมุดให้มีความหลากหลายทุกด้าน กล่าวคือ หลากหลายในด้านสื่อ ด้านกระบวนการ ด้านเนื้อหาสาระ และความสนใจอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้นเป็นเสมือนดังศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง

3. ศูนย์ประชาคม การสร้างห้องสมุดให้เป็นห้องสมุดประชาชนอีกวิธีหนึ่ง คือ การทำให้ห้องสมุดเป็นศูนย์ประชาคมของชุมชน หรือทำให้ห้องสมุดมีพื้นที่บริการและมีกิจกรรมของชุมชนเกิดขึ้นในห้องสมุดอยู่เสมอ เช่น

3.1 มีพื้นที่รอบ ๆ ห้องสมุด น่าพักผ่อนหย่อนใจ มีพื้นที่ออกกำลังกายในยามเช้า และยามเย็น

3.2 มีสนามเด็กเล่น

3.3 มีห้องสำหรับจัดกิจกรรมเด็กและครอบครัว

3.4 มีห้องสำหรับจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชน

3.5 มีห้องสำหรับการประชุม เสวนา สัมมนาของชุมชน

3.6 มีกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณีและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

4. เครือข่าย ห้องสมุดประชาชนแต่ละแห่งไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว อิสระไม่พึ่งพาใคร แต่จะดำรงอยู่เป็นสมาชิกในเครือข่ายขององค์กรในกลุ่มที่เหมาะสมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเสริมกำลังให้เกิดความเจริญงอกงามอย่างน่ามั่นใจ

ลักษณะของห้องสมุดประชาชนแนวใหม่ ควรมีลักษณะดังนี้

1. มีชีวิตชีวา
2. มีกิจกรรมหลากหลายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา
3. สนองความจำเป็นของพื้นที่
4. เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ลักษณะเสริมของห้องสมุดประชาชนแนวใหม่

1. ควรเป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่น
2. มีสนามเด็กเล่น
3. มีความกลมกลืนกับท้องถิ่น
4. มีการใช้วัสดุท้องถิ่นอย่างภาคภูมิใจ
5. ชุมชนสามารถใช้สื่อได้ตามความต้องการ

แนวโน้มการพัฒนาห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดเป็นที่ใช้บริการต้องเข้าไปใช้บริการเมื่อต้องการข้อมูลข่าวสารต้องการความสะดวก รวดเร็ว และถูกต้อง เมื่อประเทศพัฒนามาสู่ยุคของข้อมูลข่าวสาร มีคอมพิวเตอร์เข้าไปแทรกอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ห้องสมุดจึงเป็นที่คาดหวังของผู้ใช้บริการว่าจะต้องเป็นห้องสมุดอัตโนมัติ (Library Automation) ห้องสมุดต้องใช้เทคโนโลยีเข้ามาพัฒนางานห้องสมุด ปัจจุบันนี้รูปแบบการให้บริการเปลี่ยนไปเพราะข้อมูลในรูปของ Diskette และ คอมพิวเตอร์ ดังนั้นห้องสมุดจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่จะใช้อ่านข้อมูลที่อยู่ในแผ่นหรือเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ และเครื่อง CD - play แต่ในเรื่องงบประมาณห้องสมุดจึงต้องเปลี่ยนให้บุคลากรห้องสมุดเป็นผู้ให้บริการเอง ห้องสมุดปัจจุบันได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ โดยเฉพาะเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ได้นำมาใช้พัฒนาระบบงานของห้องสมุดให้สามารถทำงานได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ และรวดเร็วมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จของห้องสมุดนี้เกิดจากการผสมผสานของเทคโนโลยีสมัยใหม่ คือคอมพิวเตอร์เข้ากับการให้บริการของบุคลากรห้องสมุดหรือความเป็นมนุษย์ในสัดส่วนที่เหมาะสมอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามความประทับใจมาจากการนี้ผู้ใช้ได้จากคนทำงานในห้องสมุดมากกว่า กล่าวคือ มีความรอบรู้ ขยันขันแข็งเป็นกันเองและมีจิตสำนึกของการให้บริการอย่างเต็มเปี่ยม เทคโนโลยีเป็นเพียงส่งเสริมให้การบริการเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำและกว้างขวางขึ้น ตราบใดที่การให้บริการเป็นหัวใจของงานห้องสมุดบรรณารักษ์ รวมถึงบุคลากรของห้องสมุดเข้าใจวัตถุประสงค์นี้ตรงกัน โดยให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุดอย่างอยู่เหนือมิติของกาลเวลาอย่างแน่นอน (อัมพร นามเหลา, 2542, หน้า 45)

สรุปได้ว่า ห้องสมุดสมัยใหม่นั้นจะต้องมีบริการที่หลากหลายรูปแบบมุ่งเน้นประโยชน์ของชุมชนพร้อมทั้งสนองความจำเป็นของพื้นที่ โดยพื้นที่ของอาคารห้องสมุดจะต้องมีความร่มรื่นเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน มีบริการต่าง ๆ ให้ผู้ใช้บริการได้เข้ามาใช้บริการได้ ห้องสมุดจะต้องมีการพัฒนาการอ่านของคนไทยควบคู่ไปด้วย โดยที่บรรณารักษ์จะต้องช่วยในการค้นคว้ามากขึ้น และห้องสมุดในอนาคตจะต้องมีการพัฒนา โดยสามารถร่วมมือกับบริการต่าง ๆ ภายนอกห้องสมุด เช่น บริการจดทะเบียน บริการร้านค้าผสม เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวกับเรื่องห้องสมุดประชาชน พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

ชุดิมา สัจจามันท์ และคณะ (2551) ศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยตามมาตรฐานห้องสมุดประชาชน พบว่า ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยมีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานห้องสมุดประชาชนโดยเฉลี่ยรวมระดับน้อย ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานมีปัญหาอุปสรรคโดยเฉลี่ยรวมระดับปานกลางโดยงบประมาณและการเงินมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และการสื่อสารประชาสัมพันธ์ประชาชนผู้ใช้บริการโดยรวมมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของห้องสมุดในระดับปานกลาง ส่วนประชาชนที่ไม่ใช้บริการส่วนใหญ่ระบุสาเหตุสำคัญที่ไม่ใช้คือ ไม่มีเวลา สถานที่ตั้งของห้องสมุดอยู่ไกลหรือไม่สะดวกในการเดินทางและไม่มี ความจำเป็นต้องใช้

กมลพรรณ ญาณโกมุท (2549) ศึกษาความคาดหวังของผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ห้องสมุดมีการให้บริการยืม - คืนหนังสือ สื่อโสตทัศนและอินเทอร์เน็ต ด้านบุคลากร ผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนในจังหวัดอ่างทองมีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลางและเปรียบเทียบความคาดหวังของผู้ใช้บริการห้องสมุดจำแนกตามสถานภาพการเป็นสมาชิกห้องสมุด พบว่า ผู้ใช้บริการห้องสมุดที่มีสถานภาพเป็นสมาชิกต่างกันมีความคาดหวังในด้านสภาพทั่วไป ด้านการให้บริการยืม - คืน สื่อโสตทัศนและอินเทอร์เน็ต และด้านบุคลากร โดยรวมแตกต่างกัน

จันทร์ฉาย ทันดา (2549) ศึกษาการพัฒนาระบบงานห้องสมุดประชาชนจังหวัด ศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ก่อนการดำเนินการพัฒนาระบบงานห้องสมุดประชาชนจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง 3 งาน ยังไม่มีระบบที่ชัดเจน แต่เมื่อมีการดำเนินการพัฒนาตามขั้นตอนการพัฒนาระบบ (System Development Life Cycle)

ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การค้นหาระบบ การวิเคราะห์ระบบ การออกแบบระบบ การนำระบบไปใช้ และการบำรุงรักษาและการทบทวนระบบ พบว่า งานบริหาร ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าทุกคน มีความรู้ ความเข้าใจและสามารถดำเนินการตามระบบงานบริหาร งานบริการ พบว่า ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าทุกคน มีความรู้ ความเข้าใจและความสามารถดำเนินงานตามขั้นตอนของระบบบริการ

นาทิพย์ นูโพนทอง (2549) ศึกษาการจัดการและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในห้องสมุดประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้งานในห้องสมุด แต่การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศยังไม่เป็นระบบ กล่าวคือ ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ในส่วนบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งนักเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือนักคอมพิวเตอร์ มารับผิดชอบดูแลด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันห้องสมุดประชาชนทุกประเภทได้นำคอมพิวเตอร์มาใช้งานในห้องสมุด โดยนำคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมาประยุกต์ใช้ในงานบริหาร ได้แก่ งานธุรการ งานบุคคล งานการเงินและบัญชี สถิติห้องสมุด นอกจากนี้ห้องสมุดประชาชนกว่าครึ่งจากทั้งหมดได้นำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ในการทำงานห้องสมุด ส่วนปัญหาการจัดการและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในห้องสมุด พบว่า จำนวนเทคโนโลยีสารสนเทศโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์จำนวนไม่เพียงพอ ลำสมัย และไม่เหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติ

พิสมัย หลงเจริญ (2549) ศึกษาสภาพการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนอำเภอสังขละบุรีสำนักงานบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน พบว่า สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอซึ่งจำแนกออกเป็นรายด้าน ดังนี้ ด้านสถานที่ตั้ง/อาคาร พบว่า ห้องสมุดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนการคมนาคมไปมาสะดวก ด้านบุคลากร พบว่าห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่มีแห่งละ 1 คน ด้านบริการและกิจกรรม พบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภอเปิดบริการทุกวัน และห้องสมุดก็ได้้นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ในการบริการมีประสิทธิภาพ และด้านกิจกรรมห้องสมุดก็มีการจัดกิจกรรมตามลำดับ ด้านวัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์ มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในห้องสมุดอย่างเหมาะสม มีตู้หรือชั้นหนังสือที่พอเพียง และ ด้านสภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอในปัจจุบันกับสภาพที่ควรจะเป็นมีความแตกต่างกันมาก

มาลี ไชยเสนา (2549) การพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีการดำเนินงานตามภารกิจ 3 ประการ คือ 1. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย 2. การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ และ 3. การเป็น

ศูนย์ข้อมูลชุมชน ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในการใช้บริการของห้องสมุดประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ความคิดเห็นของผู้บริหารและบรรณารักษ์เห็นว่าห้องสมุดประชาชนมีบทบาทต่อการพัฒนาบุคคลและการพัฒนาสังคม ในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ การส่งเสริมการรู้สารสนเทศ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วิลาวัลย์ รักพริ้ว (2548) ศึกษาการประเมินผลการให้บริการของห้องสมุดประชาชนอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในระดับปานกลางต่อการให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอไชยปราการ ปัจจัยส่วนบุคคลและลักษณะการให้บริการมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของประชาชนผู้ให้บริการ การให้บริการประชาชนของเจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอไชยปราการ บรรลุประสิทธิผลในภาพรวมของศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการประชาชน ด้านบุคลากร พบว่าเจ้าหน้าที่บางคนไม่มีความรู้และทักษะในงานบริการ ด้านงบประมาณ พบว่า มีน้อยไม่เพียงพอในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

ศุภิพร กาศถุน (2548) ศึกษาสภาพการใช้และปัญหาการใช้โปรแกรมบริการห้องสมุด Public Library Service Version 2.00 ของห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดในประเทศไทย พบว่า ผู้ใช้งานโปรแกรม PLS ส่วนใหญ่ใช้מודูลบันทึกแก้ไขข้อมูล และמודูลการบริการ และความคิดเห็นของผู้ใช้งานโปรแกรม PLS ที่มีต่อความสามารถของโปรแกรม PLS พบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าโปรแกรม PLS มีความสามารถในระดับมาก ปัญหาในภาพรวมด้านการใช้งานระบบ พบว่า เมนูที่มีอยู่ไม่ครอบคลุมหรือเพียงพอกับการทำงานของห้องสมุด รายงานที่ได้ไม่สมบูรณ์ตามความต้องการ

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2548) ศึกษาการจัดการเรียนรู้ของห้องสมุดประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง และในเขตจังหวัดหลักของแต่ละภูมิภาค 5 แห่ง พบว่า ห้องสมุดประชาชนจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ศูนย์การเรียนรู้และจัดกิจกรรมเป็นเครือข่ายของชุมชนให้แก่ประชาชน ส่งเสริมการอ่าน ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม มีการใช้ระบบที่เน้นผู้รับบริการเป็นสำคัญ จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการอ่านหนังสือ ปัญหาในการดำเนินการของห้องสมุดประชาชน คือ ปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ ปัญหาด้านบุคลากร และปัญหาด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป

หนึ่งนรามิช วรรณรมย์ (2547) ศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของห้องสมุดประชาชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า สภาพการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดใช้ตัวอาคารห้องสมุดประชาชนเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านเพราะประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องสถานที่ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมโดยภาพ

รวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการวางแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในด้านการบริหารงานมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร และด้านการประชาสัมพันธ์ รูปแบบกิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือการจัดนิทรรศการ รองลงมา คือ ห้องสมุดเคลื่อนที่ และการแนะนำหนังสือ ตามลำดับ การประเมินผลการจัดกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาวิธีการประเมินผล พบว่า วิธีที่นำมาใช้มากที่สุด คือ เก็บสถิติจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน รองลงมาคือ ใช้แบบสอบถาม และใช้กลุ่มรับความคิดเห็น

จุริรัตน์ โพธิ์วิจิตร (2545) ศึกษาสภาพและปัญหาของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกระบี่ พบว่า สภาพทั่วไปของห้องสมุดมีความเหมาะสมตั้งอยู่กับชุมชน มีแสงสว่างเพียงพอ ด้านครุภัณฑ์โสตทัศนวัสดุ พบว่า มีความเหมาะสม แต่เครื่องมือที่ให้บริการมีไม่เพียงพอ ด้านสิ่งพิมพ์ของห้องสมุดได้ดำเนินการดูแลรักษา มีการแยกประเภทสื่อเพื่อสะดวกในการให้บริการ ด้านบุคลากร ห้องสมุดมีบุคลากรที่ปฏิบัติงานไม่เพียงพอ ด้านการให้บริการ ผู้ใช้ได้รับความสะดวกในการบริการยืม-คืน ห้องสมุดได้ดำเนินการพัฒนาห้องสมุดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

อุบล โคตา (2545) ศึกษาแนวโน้มการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอในทศวรรษหน้าศึกษาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย พบว่า ด้านโครงสร้างและการบริหารงาน ห้องสมุดประชาชนอำเภอจะอยู่ในการบังคับบัญชาของหน่วยงานระดับเขตพื้นที่การศึกษาของกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารห้องสมุดประชาชนอำเภอ ด้านบริการและกิจกรรม ห้องสมุดประชาชนอำเภอจะให้บริการเชิงรุก จัดบริการที่หลากหลายรูปแบบ เช่น บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ บริการภายในห้องสมุด ด้านอาคารสถานที่ พบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภอที่ยังอาศัยอยู่กับหน่วยงานอื่นจะได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการสร้างหรือเช่าอาคารที่เป็นเอกเทศ มีครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ที่ทันสมัยอย่างเพียงพอ ด้านเทคนิค พบว่าห้องสมุดมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้กับงานเทคนิคอย่างเหมาะสมระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาแทนระบบเดิม เช่น การพัฒนาทรัพยากร ระบบจัดเก็บ และด้านการประเมินผล พบว่า เน้นการประเมินผลเชิงคุณภาพมากขึ้น เช่น ประชาชนในชุมชนรักการอ่านมากขึ้น และนำความรู้ที่ได้จากห้องสมุดไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและชุมชนให้ดีขึ้น

น้ำฝน ศรีโยโว (2544) ศึกษาแนวโน้มการจัดห้องสมุดประจำจังหวัดในทศวรรษหน้าตามทัศนคติของบุคลากรห้องสมุด พุทธศักราช 2542 – 2552 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง พบว่า 1. อาคารสถานที่ห้องสมุดประชาชนควรมีลักษณะเป็นเอกเทศอยู่ในเขตชุมชน ทั้งภายในและภายนอกมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีการจัดมุมต่าง ๆ เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อความสะดวก มีป้ายชื่อห้องสมุดชัดเจน ทางเข้าออกมีทางเดียวและติดตั้งที่กันขโมย 2. บุคลากรห้องสมุดควรมี

วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านบรรณารักษศาสตร์ และสามารถพัฒนาให้เป็นหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนได้ ควรมีการเพิ่มอัตราค่าจ้างและการฝึกอบรมให้สามารถปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ การจัดห้องสมุดควรมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย ทำหน้าที่ตรวจสอบและเป็นพี่เลี้ยงให้ห้องสมุดประชาชนอำเภอ 3. ควรมีการบริการเชิงรุกในด้านต่าง ๆ และจัดกิจกรรมทุกประเภทที่ใช้สื่อสารสนเทศเป็นหลัก 4. เทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์จะมีความสำคัญสำหรับห้องสมุดประชาชนจังหวัด การกำหนดจำนวนวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ควรขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับและการพิจารณาของคณะกรรมการห้องสมุดประชาชนจังหวัด 5. การประเมินผล ควรเชิญบุคคลภายนอกมาร่วมด้วย โดยเน้นการประเมินเพื่อการตรวจสอบมาตรฐานและการพัฒนางาน

พัชรพร ชมบุญ (2544) ศึกษาสภาพห้องสมุดและปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่ ตามนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน พบว่า ห้องสมุดประชาชนมิติใหม่มีสภาพทั่วไป ส่วนใหญ่มีอาคารเป็นเอกเทศ มีแสงสว่างเพียงพอมีดอกไม้ประดับ และมีพัดลมด้านวัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์ ส่วนใหญ่มีเจ้าหน้าที่บริการรับจ่าย ผู้เข้าใช้บริการส่วนใหญ่ คือ ประชาชนทั่วไป และห้องสมุดเปิดบริการทุกวัน เว้นวันหยุดนักขัตฤกษ์ มีบุคลากรประจำจำนวน 1 คน ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด มีปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่โดยรวม แบ่งเป็นรายด้าน 3 ด้าน คือ ด้านการจัดศึกษาอัธยาศัย ด้านการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และด้านการจัดการศูนย์ข้อมูลชุมชน และผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดประชาชนจังหวัด ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” และผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดประชาชนอำเภอ มีระดับปัญหาการดำเนินงาน ทั้งโดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

เกสร ปะลาวัน (2540) ศึกษาการนำเสนอรูปแบบการจัดบริการเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของห้องสมุดประชาชนอำเภอควนโดน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม พบว่า ได้รูปแบบการจัดบริการเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของห้องสมุดประชาชน ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้าง 9 ประการ

1. ด้านนโยบาย คือ ห้องสมุดจัดบริการเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนได้อย่างกว้างขวาง ทัวถึง และตรงกับความต้องการของนักศึกษา
2. ด้านวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้ห้องสมุดเป็นแหล่งบริการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษาที่มีศักยภาพ สามารถสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านการจัดอาคารสถานที่ โดยจัดเนื้อที่ทำงานของเจ้าหน้าที่และเนื้อที่สำหรับการบริการให้เป็นสัดส่วนแต่เอื้อต่อกันได้ ทั้งนี้ให้มีพื้นที่สำหรับการบริการให้มากที่สุดและได้พัฒนาอาคารเอนกประสงค์ให้เป็นสถานที่พบกลุ่ม

4. ด้านประเภทและการจัดบริการ ประกอบด้วย งานบริการในฐานะที่เป็นห้องสมุด และงานบริการในฐานะที่เป็นศูนย์การเรียนรู้

5. ด้านทรัพยากรสารสนเทศแบ่งออกเป็นทรัพยากรสารสนเทศทั่วไป ที่จัดให้บริการในฐานะที่เป็นห้องสมุดประชาชน คือให้บริการโดยไม่จำกัดเพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความบกพร่องทางร่างกาย

6. ด้านการจัดบุคลากร ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ครูอาสา และอาสาสมัครที่ได้จากโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอควนโดน

7. ด้านงบประมาณ ประกอบด้วย เงินงบประมาณที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดสรรมาให้ เงินบำรุงการศึกษาของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนและเงินบริจาค

8. ด้านการประชาสัมพันธ์ทั้งการประชาสัมพันธ์แบบเชิงรับ และการประชาสัมพันธ์แบบเชิงรุก

9. การประเมินการบริการใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้บริการของห้องสมุดประชาชน โดยทำการประเมินทุกภาคเรียน

วิบูลย์ ปาณบุญ (2540) ศึกษารูปแบบเชิงแนวคิดศูนย์วิทยบริการสาธารณะสำหรับกรุงเทพมหานคร พบว่า รูปแบบเชิงแนวคิดศูนย์วิทยบริการสาธารณะสำหรับกรุงเทพมหานคร ควรมีลักษณะดังนี้

1. การจัดโครงสร้างองค์กร ควรจัดเป็น 3 กลุ่มงานดังนี้ งานบริการ งานเทคนิค และงานบริหาร

2. การจัดวางผังของศูนย์ ควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับยืม – คืน ตรวจเช็ค พื้นที่สำหรับเก็บสื่อ ซ่อมบำรุง พื้นที่สำหรับศึกษาและค้นหาข้อมูล พื้นที่สำหรับจัดนิทรรศการ พื้นที่ให้บริการสื่อสำหรับเด็ก

3. การจัดประเภทสื่อ ควรจัดให้มีทั้งสื่อประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อไม่ตีพิมพ์ สื่อกราฟฟิก รูปภาพ แผนที่ แผนที่ แผนที่ สไลด์ ภาพยนตร์ วิดิทัศน์ โทรทัศน์ หนังสือประกอบเทป บันทึกเสียง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อสำหรับฝึกอบรม สื่อสำหรับคนพิการและสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ

4. การจัดบริการ ควรจัดให้มีบริการค้นหาข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ สืบค้นข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต ค้นหาข้อมูลในซีดีรอม บริการยืม – คืนภายในศูนย์วิทยบริการ และระหว่างศูนย์

วิทยบริการ บริการสื่อโสตทัศนศึกษา บริการสื่อสำหรับคนพิการ บริการสืบค้นข้อมูลด้านการวิจัย บริการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่สื่อที่ทันสมัย

5. การจัดกิจกรรมภายในศูนย์ ควรจัดให้มีกิจกรรมมุมความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จัดนิทรรศการเพื่อให้ความรู้แก่ชุมชน

ธีรนาถ นิลพันธ์ (2533) ศึกษาการจัดการด้านสถิติห้องสมุดของห้องสมุดประชาชนจังหวัดในทัศนะของบรรณารักษ์ พบว่า บรรณารักษ์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการจัดการด้านสถิติของห้องสมุดประชาชนจังหวัดเป็นงานที่ปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้วและคาดหวังว่าเป็นงานที่ควรมีการปฏิบัติเป็นประจำ ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการด้านสถิติของห้องสมุดประชาชนจังหวัด ที่บรรณารักษ์ประสบอยู่มี 4 ด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านบริหาร ด้านงบประมาณ และด้านวัสดุอุปกรณ์ เปรียบเทียบความคิดเห็นและความคาดหวังของบรรณารักษ์ในการจัดการด้านสถิติของห้องสมุดประชาชนจังหวัดส่วนใหญ่แตกต่างกันในเรื่องประเภทของงานในห้องสมุดที่มีการเก็บสถิติ วิธีการเก็บสถิติห้องสมุด การใช้ประโยชน์จากสถิติห้องสมุดและวิธีการเผยแพร่สถิติห้องสมุด

งานวิจัยต่างประเทศ

Carrasquillo (2002) ศึกษาบทบาทของห้องสมุดประชาชนในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และการเตรียมความพร้อมในการให้บริการการเรียนรู้ของประชาชนในสหรัฐอเมริกา พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยให้เกิดความรู้หนังสือ การอำนวยความสะดวกในการให้คำปรึกษาของคนในชุมชน และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือในชุมชนให้สามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้สะดวก โดยอาศัยบริการของห้องสมุดประชาชน

International Library of Children's Literature (2003) พบว่า การอ่านหนังสือของเด็กในญี่ปุ่นนั้นปัจจุบันปรากฏว่ามีจำนวนการอ่านหนังสือน้อยลงมาก ดังนั้นประเทศญี่ปุ่นจึงได้มีการก่อตั้ง ILCL ขึ้นเพื่อให้เด็กในประเทศญี่ปุ่นได้เข้าไปใช้บริการ และ ILCL ได้นำหนังสือเรื่อง "Bookstrat" และ "Children Dream Fund" มาเป็นสื่อให้เด็กได้ศึกษาหาความรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมร่วมด้วย โดยกิจกรรมของ ILCL มีหน้าที่หลัก 4 ประการ คือ การบริการเกี่ยวกับแหล่งที่มา การบริการห้องสมุดดิจิทัล นิทรรศการ และบริการสำหรับเด็ก ILCL มีบริการสำหรับเด็กที่เข้ามาใช้บริการห้องสมุดหลายรูปแบบ เช่น ห้องนั่งพบ ห้องบอกเรื่องราวต่าง ๆ จากหนังสือ และ ILCL ยังได้มีบริการพาเยี่ยมชมห้องสมุดซึ่งได้มีการจัดเตรียมไว้สำหรับเด็กอนุบาลและเด็กประถมด้วย

Fisher (2003) ได้ศึกษามุมมองของเยาวชนที่มีต่อห้องสมุดประชาชนในประเทศออสเตรเลีย พบว่า ห้องสมุดประชาชนในประเทศหลายแห่งมีความเอาใจใส่ ห่วงใยที่นักเรียนไม่ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการใช้บริการของห้องสมุด จึงได้มีการกระตุ้นให้อาจารย์และนักเรียนมีความคุ้นเคยกับห้องสมุดและทำงานร่วมกันในห้องสมุด เยาวชนจะได้มีความรู้พื้นฐานของวิชาการและหลักสูตรร่วมกับอาจารย์ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้ให้บริการในห้องสมุดจะต้องให้ความสำคัญร่วมมือร่วมใจกันเข้าใจงานบริการสำหรับเยาวชนด้วย

Beccher (2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือของการสืบค้นในห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นที่มีให้บริการในห้องสมุดนั้น ไม่ได้ให้ความสะดวกในการสืบค้นแก่ผู้ใช้บริการ เนื่องจากข้อบกพร่องในการจัดการ ทำให้ผู้ใช้บริการสืบค้นข้อมูลไม่ได้ตรงตามความต้องการ ห้องสมุดควรมีการแก้ไขปรับปรุงดังกล่าวอย่างเร่งด่วน เพราะจะทำให้การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนสะดุดและไม่มีประสิทธิภาพ

Gilton (2008) ศึกษาการเข้าใช้บริการของวัยรุ่นในห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกามีการจัดการให้บริการเหมือนกับร้านค้า โดยบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนจะให้บริการข้อมูลที่มีความแตกต่างจากโรงเรียน บรรณารักษ์เป็นผู้วางรูปแบบการให้บริการเอง เช่น การจัดหาข้อมูล การวางรูปแบบในการใช้งาน และการแนะนำผู้ใช้ให้อ่านหนังสือเพิ่มมากขึ้น มีการเปิดให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง ทำให้วัยรุ่นเข้ามาใช้บริการห้องสมุดประชาชนมากขึ้นและช่วยให้เด็กรักการอ่าน จนเป็นวัฒนธรรมที่ทุกคนรักการอ่านทั้งหมด

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย และงานวิจัยต่างประเทศ พบว่า ห้องสมุดประชาชนยังมีปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการดำเนินงานด้านต่าง ๆ หลายด้าน ดังนี้

1. ด้านบุคลากร ผลการวิจัยของ พิศมัย หลงเจริญ ที่ศึกษาสภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอในเขตภาคตะวันออก พบว่า ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่มีจำนวนแห่งละ 1 คน ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พัชรพร ชมบุญ ที่พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีบุคลากรประจำ จำนวน 1 คน ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด ซึ่งจะมีปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการจัดการศูนย์ข้อมูลชุมชน ด้านการจัดการศึกษานอกโรงเรียน และด้านการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ วิลาวัลย์ รักพรว้า พบว่า

เจ้าหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนที่ปฏิบัติงานไม่มีความรู้และทักษะในด้านการบริการ บุคลากรที่ปฏิบัติงานมีไม่เพียงพอกับปริมาณของงาน

2. ด้านงบประมาณ งานวิจัยของ วิลาวลัย รักพริ้ง ที่ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลการให้บริการของห้องสมุดประชาชนอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในส่วนของงบประมาณห้องสมุดประชาชนมีน้อยไม่เพียงพอในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากประชาชนทั่วไป และหน่วยงานเครือข่าย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

3. ด้านอาคารสถานที่ จูริรัตน์ โพธิ์วิจิตร พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีความเหมาะสมอาคารเป็นเอกเทศตั้งอยู่ใกล้ชุมชน และมีแสงสว่างเพียงพอต่อความต้องการ ผลการวิจัยที่ได้นี้ตรงกับงานวิจัยของ พิศมัย หลงเจริญ ที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอในเขตภาคตะวันออก พบว่า อาคารสถานที่ของห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนการคมนาคมไปมาสะดวก

4. ด้านวัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์ อุบล โคตา พบว่า ครุภัณฑ์และอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในงานห้องสมุดประชาชนมีความทันสมัยและมีอย่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิศมัย หลงเจริญ ที่พบว่า ห้องสมุดมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อย่างเหมาะสม และห้องสมุดมีตู้และชั้นวางหนังสือที่เพียงพอ

ในส่วนของงานวิจัยต่างประเทศ ผลงานวิจัยของ Beccher พบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการสืบค้นในห้องสมุดนั้นไม่ได้ให้ความสะดวกในการสืบค้นแก่ผู้ใช้บริการ เนื่องมาจากข้อบกพร่องในการจัดการ

5. ด้านโครงสร้างและการบริหาร ผลงานวิจัยของ อุบล โคตา พบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภออยู่ในการบังคับบัญชาของหน่วยงานระดับเขตพื้นที่การศึกษาของกระทรวงการศึกษา และวัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารห้องสมุดประชาชน

6. ด้านบริการ Gilton พบว่า ห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการจัดการให้บริการของห้องสมุดเหมือนกับร้านค้า โดยบรรณารักษ์จะให้บริการข้อมูลที่แตกต่างจากโรงเรียน เช่น การจัดหาข้อมูล การวางรูปแบบในการใช้งาน ผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Carrasquillo ที่พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีความพร้อมในการให้บริการการเรียนรู้ของประชาชน ให้คำปรึกษาและทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือชุมชน

งานวิจัยภายในประเทศ ผลงานวิจัยของ อุบล โคตา พบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภอจะให้บริการเชิงรุก จัดบริการหลากหลายรูปแบบ เช่น บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ บริการภายใน

ห้องสมุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุรีรัตน์ โพธิ์วิจิตร และ วิชุนา ปาณบุญฉั่ง ที่พบว่า ควรจัดให้มีบริการค้นหาข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ สืบค้นข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต ค้นหาข้อมูลในซีดีรอม บริการยืม – คืนภายในศูนย์วิทยบริการ และระหว่างศูนย์วิทยบริการ บริการสื่อโสตทัศนศึกษา บริการสื่อสำหรับคนพิการ บริการสืบค้นข้อมูลด้านการวิจัย บริการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่สื่อที่ทันสมัย

7. ด้านเทคโนโลยี นภาพิพย์ นูโพนทอง พบว่า การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศยังไม่เป็นระบบ กล่าวคือ ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ และบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งนักเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือนักคอมพิวเตอร์ มารับผิดชอบดูแลด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และจำนวนเทคโนโลยีสารสนเทศโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์จำนวนไม่เพียงพอ ล้าสมัย และไม่เหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่าสภาพการดำเนินงานจริงของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยยังประสบปัญหาและอุปสรรคอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ ด้านและห้องสมุดประชาชนยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสารการศึกษาค้นคว้าทั้งในระบบและนอกระบบของประชาชนชาวกรุงเทพมหานคร ที่สำคัญและใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เน้นในด้านการบริหารจัดการของห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร